

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת כי תצא – תשפ"ד

קונטרס זה
נערך ונאסף ע"י
אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים

בכל עניני קונטרס זה
להערות והארות
ניתן לפנות למייל

R5708580@gmail

kolmenachem12@gmail.com

פרשת כי תצא

במלחמה עם היצה"ר – אזי 'ונתנו ה' אלקיך בידך', יוכל לנצחו במלחמה זו.

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע כתב לבאר הכתוב – כי כאשר האדם מתחיל לצאת למלחמה כנגד היצר הרע, הנה כבר עשה בזה לבד אתערותא דלתתא, ובזכות זה ודאי יעזור לו השי"ת שיוכל לנצח את היצה"ר לגמרי, כמו שאמרו חז"ל פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם ארובות ארובות, וכן אמרו הבא לטהר מסייעין אותו, וזהו 'כי תצא למלחמה על אויביך', כלומר אם תצא למלחמה כנגד היצר, בודאי יעזור לך השי"ת 'ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שביו'.

מדייק ה"חתם סופר" זצ"ל: מדוע אמר 'כי תצא' הרי בשעת היציאה עדיין אינו לוקח יפ"ת והיה לו לומר 'כי תלחם את אויביך'?

ונראה לבאר: בהקדם דברי המד' עה"כ 'כי תצא למלחמה על אויביך' – נגד אויביך. והכוונה, שתהיה כוונת המלחמה 'נגד אויביך' – להיות מתנגד לאויבי ה' ולא להרחיב את גבול ישראל בלבד, ועי"ז 'ונתנו ה' אלקיך בידך'.

ואמר הכתוב: 'כי תצא' – כי באמת אי אפשר לאדם להיות כל מחשבותיו תמיד שוים, אך בשעה שיתלהב לבב אנוש להשי"ת ומייחד כל מחשבתו לה' כאשר חפץ ה', באותה שעה ימסור מודעה שכל מעשי עבודת ה' אשר אעשה היום תהיה על כוונה זו שאני מחשב עתה וכל התערבות ממחשבה שתתערב בו יהיה בטל ומבוטל לא יקבלו ה' ממני ולא יעשה רצוני במחשבה ההיא, כי אם יקבל המצוה שאעשה אז על מחשבתי של עתה.

וזה הכוונה 'כי תצא למלחמה על אויביך' – דבודאי אי אפשר שתהיה כוונת הלוחמים תמיד רק נגד אויביך ולא להרבות ביזה ושביה ואהבת ניצוח ולנקום נקם וכדו', אך 'כי תצא למלחמה' – תחילת היציאה תהיה על מנת להיות נגד אויביך שהם אויבי ה', ואז 'ונתנו ה' א"ל בידך' – אע"ג דאח"כ תראה בשביה אשת יפ"ת וחשקת בה – מ"מ אין זה הפסד כי תחילת מחשבתי לה' היתה.

בספרי: 'על אויביך' – כנגד אויביך. שואל הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע: יש להבין מה הוסיף בזה הספרי על הכתוב בתורה 'על אויביך'?

אומר הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע: בפרשה זו יש בה ע"ד מצוות, שאין בשום פרשה שבתורה כל כך הרבה מצוות, בוודאי המכוון שעל ידי הלימוד, המצוות יאירו בתוך ליבנו, כאילו קיימנו כל המצוות, דהעוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה.

וקודם בא יום הדין הנורא צריכין לחזק לבבנו שנזכה להתקרב להש"י, והוא הע"ד מצוות להעיד על כבוד מלכותו ית' שהוא הע' והד' אותיות רבבות שבפרשה של קבלת עול מלכות שמים, שהוא העיקר שנבראו ישראל להעיד על מלכות שמים, וע"י המצוות יכולין להתקרב ולהתדבק בהש"י, כמו כן בלימוד המצוות.

כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבת שביו: (כא י)

אומר הק' רבי חיים ויטאל זי"ע: כי תצא ולא כי תעשה מלחמה, כלומר, כאשר האדם מישראל יודע כי ה' איש מלחמה, והוא אינו אלא 'יוצא' למלחמה ולא יותר, בזכות הבטחון הזה 'ונתנו ה' אלקיך בידך'.

אומר השל"ה הק': במלחמת היצר הכתוב מדבר. לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, 'כי תצא למלחמה על אויביך' – כשתתגרה מלחמה ביצר הרע – 'ונתנו ה' אלקיך בידך' – כי הבא לטהר מסייעין לו, ולמעלה מזה – 'ושבת שביו', השבי שהיצר הרע צד בערמה ממך, כל העבירות שבידך תהפכנה לזכיות, לפי חז"ל שאמרו: גדולה תשובה שעבירות נעשות לו זכיות.

אומר הבעש"ט הק' זי"ע: "כי תצא" לשון יחיד, כל יחיד מישראל אין לו אויב גדול מיצרו הרע, ואם תצא למלחמה עליו 'ונתנו ה' אלקיך בידך' – התורה מבטיחה שתנצח אותו, ולא עוד אלא "ושבת שביו" – תגיע לכך שתשעבד גם את כוחות היצה"ר לעבודת הבורא.

הרה"ק ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע כותב: כי 'תצא למלחמה על אויביך' – רמז לאדם שכאשר יצא מבית המדרש לרחוב, צריך לדעת שיוצא אז למלחמה גדולה – 'על אויביך' – הוא היצר הרע, וכאשר יהיה זה לנגד עיניו, יודע שבכל שעה שנמצא חוץ לביהמ"ד הנו

ואמר לו השפ"א: כי גם הוא חשב כן, והוסיף בזה: דזהו מש"כ רש"י בפ' כי תצא: במלחמת הרשות הכתוב מדבר, היינו בזמן שעדיין לבו ברשותו.

אומר הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע: יש אנשי מעשה העושים מלחמה ביצרם ונוצחין אותם, אך הוא חוזר ומתגבר עליהם, והם תמהים ותוהים: מה יהיה בסופנו, אם כה הוא עתיד להתנכל לחיינו אחרי שהבסנו אותו? כנגד אלה אומר הכתוב: "כי תצא למלחמה", ליהווי ידוע לך שכל עיקר יציאתך לעוה"ז נועדה אך ורק למען להלחם ביצרך תמיד, ולא דווקא שתנצחנו, אלא בעיקר שתהיה מלחמה נטושה ביניכם תמיד, ולא תחיה איתו בשלום, לכך נוצרת!

בספה"ק "רמתיים צופים" מביא ז"ל: פ"א אמר לי [הרבי ר' בונם זי"ע] כי הרמז שכתוב בזה"ק ע"פ כי תצא למלחמה' וכו' בענין מלחמת היצר הוא הפשט האמיתי, ובשעה שהיה נוהג המלחמה היה זה רמז, אבל עכשיו שאין המלחמה נוהגת נקרא זה פשט.

אמרו לו חסידיו של הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע: ילמדנו רבנו עצה טובה, שלא ירדוף אחרינו יצר הרע, אמר להם: מבטיחכם אני שלא ירדוף אחרים – ובלבד שאתם לא תרדפו אחריו...

הבעש"ט הק' זי"ע אמר: 'ושבית שביו' – בכלי הצידי שלו, במלחמה עם היצר תלמד את דרכי המלחמה שלו, האמצעים שהוא נוקט לצוד את האדם בתומו, באותה הזריזות, התאמצות והעקשנות שהוא משתמש נגדך תשתמש נגדו.

"ושבית שביו" אומר ה"חתם סופר זצ"ל: תלמד מדרכי היצה"ר, כשם שהוא אינו מסיתך בפעם אחת להטותך מדרך הטוב, כי אם היום אומר לך עשה כך ולמחר עשה כך, כך אם אתה רוצה לנצחו אל תעשה קפיצות ולך ממדרגה למדרגה.

הרה"ק ה"ישמח ישראל" זי"ע מביא בשם הרה"ק המוהר"י מווארקא זי"ע: 'ושבית שביו' כטעם ותשבו בקדש שהוא לשון עכבה, היינו שתתמיד בעבודת המלחמה עם היצה"ר תמיד ובל תשכח רגע אחד מה'

וביאר הענין כי היה קשה לספרי לשון הכתוב 'על' אויביך, שמשמע כאילו כבר ניצח את המלחמה ועומד על האויב, למעלה מהם, והרי זה לא יתכן רק לאחר גמר המלחמה, כאשר כבר ניצח את האויב, לא בעת היציאה למלחמה, לכן פירש הספרי 'על אויביך' – 'כנגד אויביך', כי אכן עתה בשעה שיוצא למלחמה הנה זה כמו שני מחנות זה כנגד זה.

ומה שכתבה התורה 'על אויביך' ולא 'כנגד אויביך', היינו להורות כי תיכף כאשר יוצאים למלחמה צריכים לבטוח בהשי"ת שבודאי יצילנו מן האויבים הקמים עלינו וננצח אותם, והבטחון צריך להיות ברור כל כך עד שיחשב בעינינו כאילו כבר ניצחנו את האויבים והננו עומדים כבר בבחינת 'על אויביך'.

שואל הרה"ק ה"שם משמואל" מסוכצ'וב זי"ע: מדוע כאן אחרי 'כי תצא למלחמה' באה ישר ההבטחה: 'ונתנו ה' אלקיך בידך'. ואילו בפ' בהעלותך נאמר: 'וכי תבואו מלחמה בארצכם, והרעותם בחוצרות וגו' ונזכרתם' וגו' ואז – 'ונושעתם מאויביכם?' ועוד, למה כאן נאמר בלשון יחיד ושם בלשון רבים?

אלא קושיא אחת מתרצת את השניה, שזה שנאמר כאן בלשון יחיד, היינו 'כי תצא' – כאיש אחד, בלב אחד באחדות וברעות, אז 'ונתנו ה' אלקיך בידך'. כפי דברי חז"ל: דורו של אחאב עובדי ע"ז היו ועל שלא היתה ביניהם מחלוקת היו יוצאין למלחמה ומנצחין. אבל 'כי תבואו למלחמה', מפולגים לפי כתות ועדות, בדעות שונות, אז תצטרכו לרחמים גדולים.

הרה"ק רבי נחמיה'לי אלטר זצוק"ל סיפר: שהרה"ק ר' הערש טומשאווהר זצ"ל אמר לפני אביו השפ"א בשם הרבי מקאצק זי"ע, דלמה בפ' בהעלותך כתיב: 'כי תבואו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחוצרות' וגו' "ונושעתם מאויביכם", היינו שצריך לעשות פעולות להצלחה במלחמה, ובפרשת כי תצא כתיב סתמא "כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידך"?

ואמר, שהדברים אמורים גם לגבי מלחמת היצר, ובאם האדם יוצא הראשון למלחמה, אז קל לו לנצחו ליצרו וע"ז נאמר 'ונתנו ה' אלקיך בידך', אבל אם מניח לשלוט עליו ואח"כ יוצא נגדו למלחמה – בזה צריך פעולות ועצות וע"ז נאמר הפ' בפר' בהעלותך.

למלחמה, ויש בטחון מוחלט ד'ונתנו ה' אלקיך בידך' - להצליח במלחמה, אזי 'ושבית שביו' - מובטח להם נצחון.

אומר ה"משך חכמה": קבעה התורה תנאי להיתר יפת תואר והוא: 'ונתנו ה' אלקיך בידך' - כלומר: דוקא אם הוכרע הקרב לגמרי, כי יש שבימי מלחמה מחליפים הצדדים את שבוייהם, א"כ יתכן שיתנו לו יפ"ת ובמקומה יצטרכו ישראל להשאיר בידי האויב שבוי אחר - לכן אמרה התורה תנאי בל יעבור: 'ונתנו ה' אלקיך בידך' - ורק אז 'ושבית שביו'.

ברש"י: במלחמת הרשות הכתוב מדבר. דרש הרה"ק ה"דמשק אליעזר" מויז'ניץ ז"ע בדרך צחות: הנה ידוע כי האויב העיקרי לאדם הוא היצה"ר, וכנגדו יש להלחם בדברי מוסר להוכיח לבני האדם על הליכות דרכיהם שיהיו כראוי, וזה מוסבר בפסוק: 'כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה"א בידך' - היינו כשתצא להלחם כנגד האויב המר הזה, ע"י דרשות ותוכחות מוסר 'ונתנו ה"א בידך' הרי שהפסוק נתן בידך ותוכל לדרוש אותו בכל אופן וצורה שתצא, אע"פ שלפעמים אינו מדויק בכל הדיוקים, אבל ב"מלחמת הרשות" כאשר אתה רוצה לומר ד"ת הנראה לכאורה כדברי הרשות, אזי 'הכתוב מדבר' צריך שיהיה מפורש היטב היינו ש'ידבר' לענין.

ולקחת לך לאשה: (כא יא)

ברש"י: לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור. אומר הרבי ר' העשיל זצ"ל ב"חנכת התורה": דאמרו בגמ': דיינו שמגדלות בנינו לתורה ומצילות אותנו מן החטא, היינו שיש לנשים שתי זכויות, שמגדלות את הבנים לתורה, ושמצילות את בעליהן מן החטא. אמנם באשת יפת תואר אמרו חז"ל: סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, א"כ אין לה את המעלה של מגדלת בניו לתורה, ע"כ כתב רש"י: לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר, אשת יפ"ת היא רק כנגד יצה"ר להצילו מן החטא.

שואל החוזה מלובלין זי"ע: מנין החשד על אדם מישראל, שאם לא יתירו לו בהיתר ישאנה באיסור? ומדוע דוקא באיסור זה יש חשש שלא יחזיק מעמד

ומעבודתו, כמו שהיצה"ר הוא מתמיד בעבודתו שלוחם ומפתה אותך תמיד בלי להפסיק רגע.

בספר "מגד גבעות עולם" מספר: בתחילת מלחמת העולם השנייה, הגרי"ז מבריסק זצ"ל נמלט מבריסק מחמת איזו סיבה, ושהה בווארשה עם מקצת משפחתו. חמי הרה"ג ר' א.מ.הרשברג ז"ל, שהיה מבאי ביתו נכנס אצלו ומצא את הגרי"ז כשהוא יושב מודאג, חמי נחרד מהמראה ושאל אותו מה קרה? ואמר לו הגרי"ז שאינו יודע מה לעשות, האם לחזור לבריסק למשפחתו, או היות שפרצה המלחמה כדאי שישאר כאן בוורשה. אמר לו חמי ז"ל, מה שהרב יושב וחושב לא יעזור לו. הגרי"ז התפלא מאד ואמר, למה לא יעזור מה שאחשוב, א"ל חמי אבאר את דברי:

זקני הרב רבי שמואל ז"ק מביאלא זצ"ל שהיה נערץ מאד על הגרי"ז ז"ל, העיר הערה נפלאה, שהנה בקהלת על הפסוקים על 'עת לפרוץ עת לבנות' וגו', יש רש"י, ורק על 'עת מלחמה' רש"י שותק ואינו מפרש מאומה. וביאר הרב מביאלא, שרש"י הוא בעל פשט וכל ביאורו הוא ע"ד הפשט, ובעת מלחמה אין פשט, כל מערכות השמים נהפכו עליונים למטה ותחתונים למעלה והכל יוצא מידי פשוטו. ולכך הניח רש"י מלפרש את עת המלחמה. ממילא, סיים חמי ז"ל: גם בריסק דרכה היא ע"ד הפשט וע"כ לא ימצא הרב פתרון לעת שכזו בדרך המחשבה שלו. ושאלו הגרי"ז אם כן מה עלי לעשות, וענה לו חמי ז"ל: שיש איש אחד שיש לו ידיעות במצב ע"י אנשיו הרבים מה שאין לשום אדם בוורשא - והוא האדמו"ר מגור [בעל ה"אמרי אמת" זי"ע], וכדאי לשאול אותו. והלכו לאדמו"ר מגור זצ"ל, והגרי"ז ז"ל דיבר איתו זמן מסויים, ואחר כך יצא ואמר: איני חוזר לבריסק עכשיו.

[א"ה: סיפר לי ר' ח. שטיצברג הי"ו: שבהיותו ילד פרצה מלחמת ששת הימים כשהיה בדרכו ל"חדר", ונכנס לבית סבו הגה"ח ר' יוסף דב זצ"ל ושהה שם עד הצהרים, בינתיים הוריו לא ידעו איפה הוא, לא היה אז טלפונים בכל בית, בצהריים אביו הגה"ח ר' זעליג זצ"ל בא לבית הוריו וראה אותו שם ושאלו מדוע לא בא הביתה? התערב סבו רי"ד ואמר: זעליג, ביי א מלחמה זאגט מען נישט קיין קינד ווי צו גיין ...].

הרה"ק ה"נחלת דן" ממוז'ניץ זי"ע פירש: כשיוצאים

וימרה את פי ה'?

ונראה לומר, שהרי הכריזו קודם המלחמה "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו", ודרשו חז"ל – הירא מעבירות שבידו, נמצא שכל הבא למלחמה בטוח היה בעצמו שלא יחטא, ומי שאין לו כל רגש של חטא, עלול להכשל בהזדמנות הראשונה.

בספר "מרגניתא דרבי מאיר" מביא שהקשה הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: הלא כל המצות הן נגד יצר הרע, ולמה נכתב כן גבי יפת תואר?

ואמר: דהנה היצה"ר הוא תמיד כנגד המצוה, שאם המצוה היא שיעשה – אומר היצה"ר שלא יעשה, ואם המצוה היא שלא יעשה – אומר היצה"ר שכן יעשה. וזה פשוט שאמר הקב"ה: אם לא אתיר לו סופו שהיצה"ר יפתהו ויקחה באיסור, מה עשה הקב"ה, התיר לו שישאנה, וממילא יסית אותו היצה"ר שיעשה כנגד המצוה – שלא ישאנה. וזה לא דברה תורה אלא כנגד – לעומתו של היצה"ר.

הגה"ח רבי נתן לובארט ז"ל סיפר שהגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, נודע בפיקחותו הגדולה. בהיותו מכהן כרב בלונדון, היה מוסר שיעור בפרשת השבוע. בין השומעים היו אנשים שהושפעו מרוח ההשכלה, ובארחות חייהם התרחקו מדרך התורה הצרופה.

בהגיעם לפרשת כי תצא חשבו כי כאן מצא בע"ח מקום לגבות את חובו, דיש להוכיח מכאן שאפשר להתיר בימינו איסורים רבים שהרי מצינו בפרשה "לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע", לכן כיום שיצה"ר הינו גדול, יש להתיר דברים רבים כדי שלא יעשו באיסור.

כשנכנס הרב לשיעור פתח ואמר: מפרשתינו יש להוכיח כי כל ציוויי שאי אפשר לעמוד בו היתירה תורה, שהרי אשת יפ"ת הותרה מחמת שא"א להתגבר ע"ז. א"כ רואים אנו שהדברים שנאסרו בתורה אפשרי לקיימם, כי אם לא היתה אפשרות לעמוד כנגד פיתויי היצר היתה התורה מתירה זאת... כמובן כבר לא יכלו הללו לפתוח את פיהם...

ב"מפי ספרים וסופרים" מביא שאמרו חסידים לפרש בדרך רמז: דהנה בהלכות ציצית קיי"ל שאם נקרע חוט אחד מן הציצית אין זה פוסל את כשרות הציצית, ומכל מקום אין אנשי מעשה חפצים ב"כשר'ע ציצית", רק

רוצים ללבוש ציצית עם כל הל"ב חוטין. וזה מרומז בדברי רש"י "לא – דיברה תורה" – שאם האדם לבוש בציצית שיש בה ל"א חוטין הרי הוא מקיים את מה שדיברה תורה, אך אם יש לו חוטין כמנין "אלא" דהיינו ל"ב, הרי זה יועיל לו "כנגד יצר הרע" להתגבר עליו ולנצחו.

ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים: (כא יג)

שואלים המפרשים למה כתיב "ירח" ולא "חודש"? אומר ה"פנינים יקרים" בשם גאב"ד ניקלשבורג: שבכתובה כותבים "יום לחודש", ובגט כותבים "יום לירח פלוני". כי אצל קידושין כתוב כי יקח איש אשה ח ד ש ה, וקיחה היינו קידושין – לכן כותבים לחודש, משא"כ בגירושין כתיב "גרש ירחים" – ולכן משתמשים בלשון ירח.

והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה וגו': (כא יד)

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע מביא [תשי"ד]: ראיתי מדקדקין על 'והיה אם לא חפצת בה' לשון עבר שאח"כ רואה האדם שבאמת לא היה לו חפץ רק נסמא מהיצה"ר.

כי תהיינה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה: (כא טז)

כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכורה: (כא יז)

בשו"ת "חתם סופר" הקשה השואל: איך היה רבינו גרשום מאור הגולה יכול לאסור בחרמו נישואין של שתי נשים לאחר, והלא מפורש בפרשה להיתר 'וכי תהיינה לאיש שתי נשים וגו'.

ומתרץ דלק"מ, דאע"ג דאין חכמים יכולין לאסור בתקנה מה שמותר בפירוש בתורה, מ"מ אדם האוסר על עצמו בשבועה או בחרם בודאי אסור אפילו מה שמפורש בתורה, ואדם המחרים עצמו אם ישא ב' נשים הרי חרמו מוטל עליו בלי ספק, והנה יש לכל נשיא ישראל וגדול הדור להחרים ולאסור כמו שאדם נשבע לעצמו.

בספה"ק "דעת משה" [פר' וישלח] מביא בשם הרה"ק הרבי רבי ברוך ממעז'בוז זי"ע: כי ישנם שני מיני

מצוה", שיחנך לתורה ולמעשים טובים, כי הימים הללו משפיעים על כל החיים.

ברש"י: בן סורר ומורה נידון על שם סופו.

ומקשים המפרשים, הרי רש"י בעצמו מפרש את הכתוב אצל ישמעאל "באשר הוא שם" שלפי מעשים שהוא עושה עבשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות?

אלא הפירוש הוא אומר הרבי מקצק זי"ע: "על שם סופו" – סוף שם תואר שלו "בן סורר ומורה", ונידון הוא על שם "מורה", שלא די כי סורר הנהו, אלא גם מ ו ר ה לאחרים ללכת בדרכיו, וגדול המחטיאו יותר מההורגו.

המהרש"א (ר"ה טז) מתרץ: שבן סורר שדנין אותו ע"ש סופו – הפירוש סופו שלו – שאנחנו יודעים שיצא לתרבות רעה, משא"כ בישמעאל שצריך לדון אותו על שם זרעו, בזה לא נאמר הכלל "ימות זכאי ואל ימות חייב" ולכן דנו אותו באשר הוא שם.

בגמ' סנהדרין [עא]. חד מ"ד שבן סורר לא היה ולא עתיד להיות, אלא דרוש וקבל שכר. וקשה דהניחא שידעו חז"ל שעד תקופתם לא היה, אך כיצד ידעו לנבא על העתיד שלא יהיה?

בהגהות הב"ח שם כתב: ונראה לפרש בזה, שהרי בגמ' שם דרשו עוד שאם אין קול אביו וקול אמו שזה אינו נעשה בן סו"מ, שאמר קרא 'איננו שומע בקולנו' – משמע שלשניהם קול אחד.

ואיתא בגמ' יבמות [פ:]: כל מי שיש לו קול לקוי שאינו ניכר בין איש לאשה אינו יכול להוליד. ומעתה בשביל שיהיה לאביו ולאמו קול שזה מוכרח להיות או שלאביו יש קול של אשה או לאמו יש קול של איש, ונמצא שלאחד מהם בהכרח אינו יכול להוליד.

והשתא א"ש, מנין ידעו חז"ל שבן סו"מ לא עתיד להיות, מפני שאחד התנאים להיות בן סו"מ הם שיהיה קול אביו ואמו שזה, וזה שייך רק במי שאינו יכול להוליד וכיצד א"כ יולד להם בן סו"מ אם אינם ראויים להוליד ... ודפח"ח.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע האריך בדברי הגמ' בסנהדרין (עא.) לענין בן סורר ומורה אם היה דבר כזה,

צדיקים, אחד העובד את השי"ת בתורה ותפילה וקיום מצוות ומעשים טובים, והשני העובד את השי"ת גם בענינים גשמיים כאכילה ושתייה ושינה כיו"ב, היינו שבעת עסקו בענינים אלו מכוין להעלות את הניצוצות הקדושים. הנה דרכו של הצדיק הראשון נקראת 'אהובה', בהיותו אהוב ונחמד בעיני כל רואיו, כי רואים כיצד הוא עובד את השי"ת, ואילו דרכו של הצדיק השני היא בבחינת 'שנואה', בעיני העולם, כי אין רואים אצלו שום עבודת השי"ת. לזאת אמר הכתוב, פן ידמו בני אדם שהעובד את השי"ת בתורה ותפילה אהוב יותר בעיני המקום מזה העובד אותו ית' בדברים גשמיים, ועליו יחשבו שהוא שנוא בעיני המקום ח"ו, על זה אמר 'לא יוכל לבכר את בן האהובה וגו', היינו שהעובד את השי"ת בכל דרכיו הוא גדול יותר.

אומר הגר"א: מהפסוק הזה אנו למדין שני דברים: א. שהבכור נוטל פי שנים. וב. שרק "בכל אשר ימצא" ולא בראוי, שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק. וכל זה מרומז בתיבת "בכר", שאותיותיה **ב, כ, ר**, כפולות הן במספרן מהאותיות **א, י, ק**, שלפניהן, היינו שנוטל פי שנים. וכפולות הן רק לאותם שלפניהם ולא לאלה של אחריהן, לרמז: רק במוחזק אבל לא בראוי, בזה אינו נוטל אלא כשאר יורשים. ודפח"ח.

עוד אומרים בשמו של הגר"א: שלכן כתוב "והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו", בלשון עתיד, היינו שכל הבנים יורשים את "אשר יהיה לו", מהעתיד לבא, חלק כחלק. ו"לתת לו פי שנים" – הוא רק "בכל אשר ימצא לו" – היינו ממה שיש לו, במוחזק.

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו': (כא יח)

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע אומר: פרשה זו קשורה בפרשה הקודמת, פרשת הבכור, שחשיבותו של הבכור היא בזה שהוא בנו הראשון, כך חשובה התקופה הראשונה בבגרותו של אדם, ומשפיעה על כל החיים. ואם בג' החדשים הראשונים אחרי שנעשה גדול ובר עונשין, היינו הזמן של בן סורר ומורה, מתגלים בו סימנים של שחיתות וקלקול המידות, סימן שכל ימי חייו יהיה מושחת ופושע ויתחייב מיתה, ולכן נאמר עליו: 'ימות זכאי ואל ימות חייב'. שביותר צריך אדם לשים לב לראשית ההתבגרות, לאחר ה"בר

מעשר שני אנו לומדים, שאכילה בקדושה מביאה ליראת שמים, שנאמר 'ואכלת שם וגו' למען תלמד ליראה'. לכן בירושלים, אפילו אכל תרטימר בשר ושתה לוג יין, אינו יכול להתגשם כל כך. וידוע שגם אמר זאת לה"חזון איש" זצ"ל בעת ביקורו אצלו וקילסו.

הרב ר' ישראל מסלנט זצ"ל היה אומר: דרוש וקבל שכר – ללמדנו כי החיוב של לימוד התורה הוא לא רק כדי לדעת מה לעשות ולקיים, אלא הלימוד בעצמו מצוה, אף אם אינו מביא לידי מעשה.

שואלים המפרשים: ויש לדקדק, שבתחילה כתוב 'מורה מלא – עם ו', ואח"כ נאמר 'מרה' חסר – בלי ו'? ומתרצים בדרך צחות: כי דרכם של ההורים למעט בחטא בניהם ובכל מצב מלמדים עליהם זכות. ועל כך, בפסוק השני, שהוא דבריהם של ההורים – הכתיב הוא חסר "מרה" בלי ו', כלומר שאינם אומרים את האמת בשלימות, אלא ממעטים בחומרת חטאו.

בננו זה סורר ומרה איננו שומע בקלנו: (כא כ)

ה"תולדות יעקב יוסף" בפרשת נשא מפרש בדרך הלצה: 'כי יהיה לאיש' וגו' היתכן דבר כזה? אלא שהסיבה היא, כי האיש הזה, שיש לו בן סורר ומורה, הוא עצמו 'איננו שומע בקול אביו' – שבשמים, ולכן יש לו בן כזה...

מבאר ה"מחנה אברהם" הכוונה בזה, שבן סורר ומורה הוא תוצאה מכך, ש'איננו שומע' - בבית הוריו, קול תורה ותפילה.

ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו: (כא כא)

אומר הרה"ק ה"ישמח משה" זי"ע: קודם כל 'ובערת הרע מקרבך', שאתה בעצמך תהיה נקי מכל חטא ועוון. ואז "וכל ישראל ישמעו ויראו", ישמעו לדברי המוסר שלך, קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים. וכפי חז"ל: כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים.

בהיות הרה"ק אדמוה"ז משטעפענשט זי"ע בעיר יאס, ישב במושב חסידים וסיפרו בפניו כי אביו הרה"ק מרוז'ין זי"ע היה פעם אחד ביאס, ורעשה הארץ, ותהום כל העיר וכבוד גדול עשו לו, ושאלו אותו מדוע כמה גדולי ישראל ואדירי התורה שבאו לכאן ואין קול ורעש

ויש מ"ד שסובר שלא היה ולא עתיד להיות, אלא דרוש וקבל שכר.

ולכאורה איך יתכן דבר כזה, והרי התורה כתבה פרשה שלימה על בן סורר ומורה, ואיך יתכן שלא יהיה בעולם כזה מושג של בן סורר ומורה?

ואפשר לתרץ, שהתנאים כדי שיהיה בן סורר ומורה הם מרובים, ולא רק שצריך שיגנוב ממון אביו ואמו, ויאכל מזה תרטימר בשר וישתה לוג יין, אלא אי' בגמ' שגם צריך שאביו ואמו יהיו שוים בקול, ושניהם צריכים להיות בריאים ושלמים, ואם אחד מהם בעל מום לא נחשב בן סו"מ, וכן צריך שכל תכונותיהם יהיו שוים.

ואי' בגמ' שבן סו"מ בא מיפת תואר, וכן מצינו אצל דוד שהתחתן עם יפ"ת ויצא אבשלום כמבואר במד', ולפי"ז יוצא שאמו של בן סו"מ היא אשת יפת תואר, ואילו האב הוא יהודי, ז"א שאמו גויה ואביו יהודי, וא"כ בין אם היא התגיירה ובין אם לא התגיירה בכל אופן שניהם שוים זה כבר לא, וא"כ הבן אינו נעשה בן סו"מ, ולפי"ז א"ש המ"ד שסובר שלא היה ולא עתיד להיות.

עו"א: בענין בן סורר ומורה נראה שיש קצת חלק לאביו בזה, 'חנוך לנער עפ"י דרכו' אם דרך המחנך טוב אז טוב להנער. ואם האב אינו מתנהג כשורה אז אין מועיל החינוך. אי' במשנה הי' אביו ואמו חרשין אינו נעשה בן סורר ומורה דכתי' איננו שומע בקולנו, הלא איננו שומע קאי על הבן והוא אינו חרש ואמר כ"ק אאז"ל בזה שאביו הי' חרש שלא נהג כשורה, שנשא יפת תואר ולא קיבל מוסר ועי"ז לא קיבל ממנו בנו, דברים היוצאים מלב טהור נכנסים ללב וכאן לא היה לב טהור, שלא שמע בענין יפת תואר. ויסרו אותו ולא ישמע אליהם כאשר הם לא שמעו.

עוד היה מרגלא בפומיה את דברי ה"משך חכמה" על דברי התוספתא במסכת נגעים: אין נעשה בן סורר ומורה בירושלים. וכותב הטעם, מפני שאוכלין שם הרבה בשר קדשים וגם יין מעשר שני, לכן אין חטא על הנער אם בא למידת הזוללות, שכן המקום גרם לו. עכ"ד המשך חכמה.

וחידש הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, שיכול להיות שאין נעשה בן סורר ומורה מסיבה הפוכה לגמרי, דהיינו, שבירושלים אינו בא למדת הזוללות, מפני שאוכלין שם בקדושה, כדברי ה"חידושי הרי"ם" זי"ע, שמפרשת

הדעת, בחטאו של אדם הראשון, כמו שהגמרא אומרת: ארבעה מתו בעטיו של נחש, ואלו הן בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי בן דוד, וכלאב בן דוד. כלומר שלא היו ראויים למות, ומשום שנגזרה מיתה לעולם, בגלל עצתו של הנחש, לכן נפטרו מן העולם. [החיד"א ב"נחל קדומים" ג"כ מביא דרוש זה, ובספרו "דברים אחדים" כותב שאכן מקורו הוא מיערות דבש ויש שכתבו שזהו ההספד שהספיד מרן הרמ"א את חותנו הגה"ק רבי שכנא מלובלין זי"ע וכבר האריך בזה בספר הזכרון להגה"ח ר' משה ליפשיץ זצ"ל].

[= א"ה: בספר "שפתי כהן" מגורי האר"י מביא: ז"ל המקובל רבי מרדכי הכהן מצפת כי יהיה באיש חטא משפט מות שנתחייב בו מיתה, לא יעלה על דעתך לומר מאחר שזה צדיק גמור, מ"מ הוא מת בשביל שהוא מיוצאי חלציו של אדם הראשון שאכל מן העץ, ותתלה החרפה באדם, שנאמר 'חרפת אדם' ובזוי עם', שהכל מחרפין ומבזין אותו לומר שהוא גרם להם המיתה, וזהו 'ותלית אותו על עץ, לא תלין נבלתו', זהו דבר נבלה כדבר אחת הנבלות, 'כי קבור תקברנו' זו המחשבה, ולא תעלנה על מטתך לא במחשבה ולא בהרהור, וזהו 'לא תלין'. 'ולא תטמא אדמתך', ר"ל גופך שקורץ מאדמה לא תטמאנה במחשבה כזו. אבל יש לך להאמין שאין מיתה בלא חטא, וצדיק הוא וצדיק דינו, ותתלה הדבר שכמה קלקלות קלקל עד שנתחייב מיתה].

בשנת תשי"ז שהה מרן הבית ישראל זי"ע בהר כנען, בה' באב יומא דהילולא של רבינו האריז"ל השתטח על קבר האר"י הק', ובדרכו חזרה ביקר אצל רבה של צפת הגה"ח ר' אפרים שרגא וינגוט זצ"ל, ואמר שה"שפת אמת" זי"ע אמר בשם נחל קדומים את המאמר הנ"ל, החסיד רבי בן ציון (אוסטרובער) ז"ל אמר בשם השפת אמת שהעולם הבין בדברי האר"י הק' 'ותלית אותו על עץ' – שמחמת חטא עץ הדעת הוכרח להסתלק. אולם לא כן הוא, אלא כוונת האר"י היתה 'על עץ' – עץ החיים, שמחמת עץ החיים, שרצה להגיע לדרגה הגדולה ביותר, להדבק בעץ החיים ולכן הסתלק.

הוסיף על זה מרן הב"י: שלא היתה כוונת השפת אמת לומר שכולם טעו בדברי האר"י הק', אלא בודאי כך אמר, שאם לא מחמת חטא עץ הדעת לא היה מוכרח להתנתק מהגוף כדי להידבק בעץ החיים, ולולי כן היה יכול להתדבק בעץ החיים בעוד נשמתו בגופו.

כל כך כמו שהיה אצל אביכם, וכן אתם – רבינו, בבואכם הנה חולקים לכם כבוד גדול, יותר מהרבינים, גדולים ולומדים.

והשיב: מה זאת לפלא בעיניכם, הלא מקרא מלא הוא, כתיב 'ובערת הרע מקרבך' ואח"כ 'וכל ישראל ישמעו ויראו'...

ברש"י: מכאן שצריך הכרזה בבית דין פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה.

שואל ה"מנחה בלולה": בפרשת שופטים אצל זקן ממרא נאמר גם 'וכל העם ישמעו ויראו' ושם פירש"י שממתינים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל, למה בבן סורר לא ממתינים עד הרגל.

ויש לתרץ, לפי"מ דאיתא בגמרא [סנהדרין סח:]: שדין של בן סו"מ אינו אלא ג' חדשים בלבד, [היינו משמלאו לו י"ג שנים עד י"ג וג' חדשים], לא לפני זה דכתיב 'וכי יהיה לאיש בן' – בן הסמוך לגבורתו של איש ולא גדול אחר שהביא ב' שערות, לכן בבן סו"מ אם דנוהו אחר סוכות א"א להמתין במיתתו עד חג הפסח שאז כבר לא יוכלו לסקול אותו כי כבר עברו לו הי"ג שנים וג' חדשים, לכן פירש רש"י מכאן שצריך הכרזה.

אפיקורס אחד התפאר לפני הרב בעירו שכבר עבר על כל עבירות שבתורה מלבד העבירה של המאבד את עצמו לדעת, אמר לו הרב: על עבירה זו אין אתה יכול לעבור – כי בעשותה אותה אתה מקיים מצוה של "ובערת הרע מקרבך" ...

הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע מביא בשם הרה"ק רבי שמואל מקאמינקע זי"ע: אם תבער את הרע מקרבך – תשפיע שכל ישראל ישמעו ויראו.

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ: (כא כב)

הרבי ר' יהונתן זי"ע בספרו "יערות דבש" מביא: כאשר נפטר המקובל הגדול רבינו משה קורדברו זיע"א, קרא עליו האר"י הק' בהספדו את הפסוק: "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת", חטא מלשון חסרון, כשיהיה באיש חסרון משפט מות, כלומר שאינו חייב מיתה משום שאין לו עוון – כרבינו משה קורדברו, אז "ותלית אותו על עץ", תתלה את סיבת מיתתו בחטא עץ

כשגגות, וע"כ אמרה התורה 'וכי יהיה באיש חטא משפט מות' – דהיינו דאכתי יש בידו רק 'חטא' דהוא בשוגג מחמת שחזר בתשובה, בכל זאת 'והומת' – דאין בי"ד של מטה מוחלין לו.

בספר "שארית מנחם" מרבה של פריז זצ"ל כתב: אציין את אשר תמהו על דברי כתוב זה, שאם כה חשוב כבוד הבריות עד שצוה הכתוב לבלתי הלן נבלת המת על העץ 'כי קללת אלקים תלוי', מדוע אם כן ציווה הכתוב לתלותו?!

והשיב על כך ישיש אחד מהחסידיים: כי כשעובר האדם על חטא המוגדר כ"חטא משפט מות" – מיד מסתלק ממנו צלם האלקים, ואין איפוא בתלייתו קללת אלקים. אכן אחר שנתלה יום שלם, ונתפרסם ברבים גודל העוון אשר בגינו הומת והוחמר עונשו, הרי בכך זיכה את הרבים, שכל הרואה ושומע יהא נזהר מעתה מעוון זה והדומים לו, וזכות זו עומדת לו לסלק ממנו את רשם חטאו, ובכך שבה למקומה צורת הנפש שבו, שהיא דמות דיוקנו כביכול, וכיון שכך מחוייבים שוב בכבודו, ואסור איפוא להלינו על העץ 'כי קללת אלקים תלוי'.

ונכון הוא על פי דרך החסידות, וכדרשת חכמים בפירוש הכתוב 'ונקלה אחיך לעיניך' – כיון שלקה הרי הוא כאחיק.

כי קבר תקברנו וגו': (כא כג)

בעיריה צאנו חלה עשיר קמצן, והכל חשבו שימיו ספורים. בא אליו הרבי ה"דברי חיים" זי"ע וביקש ממנו שיצוה בחייו מרכושו לצדקה. העשיר ידע את מצבו, והסכים לכאורה, ואעפ"כ חשב והיסס אולי בכ"ז שאר בחיים, אחרי לבטים החליט לצוות לבניו שרק לאחר מותו יתנו סכום ממון לצדקה.

אמר לו ה"דברי חיים": על הפסוק: 'כי קבר תקברנו ביום ההוא', אומר רש"י בסנהדרין: אם אחד מבקש שלא יקברוהו – אף שהקבורה היא כפרה לאדם, - במקרה זה זה אינו כפרה.

ההסבר הוא: אם כופים את האדם בחייו לדבר טוב, נחשב לו הדבר כמצוה, כי הנשמה הרי שואפת לעשות טוב, אלא שהחומר מתנגד, אבל כשהגוף מסכים, ואפילו ע"י כפיה – לעשות מצוה, הרי הנשמה בוודאי מסכימה, אולם לאחר מיתה שהנשמה נפרדת מהגוף, אז דבר טוב ע"י אונס אין לו ערך, לכן טוב שתתן עכשו

שואל האלשיך הק' זי"ע: לכאורה היה לתורה לכתוב 'וכי יהיה לאיש' – ולא 'באיש' – שהרי המשפט נעשה לאיש ולא בתוך האיש?

ומתרץ וזלשה"ק: בל תחשוב שהנסקל בעונו הוא כנהרג על ידי מלך על עוברו רצונותיו ומצוותיו, שהוא להינקם מעוברי רצונו, אך לא העלה חלודה וכתם באיכות נפש העובר. אך בעובר רצונו יתברך לא כן הוא, כי אם הלא החטא נכתם בנפשו ובאיכות עצמותו. וזהו 'כי יהיה באיש חטא' – שהחטא הוא באיש עצמו, וגם לא שיפעל [הכוונה שיפגום] במצוות יתברך חלילה, כי 'שחת לו לא' – ואם ימות הוא למה, שמשפטו בו ליתקן להסיר החטא אשר בו ממנו היא הטומאה שנדבקה בנפשו ע"י עונו, וזה 'באיש משפט מות'. עכלה"ק.

הרה"ק ה"מקור ברוך" מסערט וז'ניץ זי"ע אמר שבספה"ק פירשו את הפסוק באופן אחר: שהצדיק נקרא 'עץ מאכל' ע"ד דכתיב 'היש בה עץ' - ופירש"י, אדם כשר שיגין עליהם בזכותו. ולכאורה קשה איך לוקח השי"ת את הצדיק מן העולם והרי פסק הרמב"ם [הל' מלכים פ"ו ה"ח] שאסור לקצוץ עץ מאכל. אולם פסקו להלכה [עיין שו"ת יעב"ץ ח"א סי' ע"ו] שאם לוקחים האילן ממקום זה ונוטעים אותו במקום אחר, שרי.

וזה"פ 'וכי יהיה באיש חטא', איש זה הקב"ה כדכתיב 'ה' איש מלחמה', היינו שיהיה חטא להקב"ה, כביכול על משפט מות לצדיקים, שהרי אסור לחרות עץ מאכל, כפסק הרמב"ם, 'ותלית אותו על עץ' – היינו שהשי"ת שותל את הצדיק במקום אחר וההשפעה לא תפסק, ובאופן כזה מותר כנ"ל.

שואל הגר"א: והרי 'חטא' – הוא בשוגג, וא"כ מדוע נאמר 'חטא משפט מות' – והלא משפט מוות הוא דוקא על עבירות במזיד ולא עבירות בשוגג?

ונראה, דהנה אי' בגמרא [מכות יג:] רבי עקיבא אומר חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים, שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין להן, חייבי מיתות בי"ד אינן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין בי"ד של מטה מוחלין להן.

ולפי"ז אפשר לפרש את הפסוק: דכשמוציאים את הנידון למיתה, הרי הוא צועק ומתחרט על העבר ועושה תשובה מיראה, ובכה"ג נעשים לו זדונות

לצדקה, בעל כרחך, כשעדיין הנשמה בגוף, הרוצה לעשות מצוות, כי לאחר מיתה לא יחשב לך לצדקה...

לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך: (כב א)

מדייק ה"משך חכמה": דבפרשת משפטים נכתב ציווי זה לגבי שונא 'כי תראה חמור שונאך' – וכאן כתוב 'אחיך'?

וי"ל, דהנה אי' בפסחים [קיג:]: עה"פ 'כי תראה חמור שונאך' – דלכאורה מי שרי לשנוא לרעהו, הא כתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך' ? ומוקי הגמ', בראה אצלו שעבר עבירה, ואמר רב נחמן בר יצחק שמצוה לשנאתו.

ונראה לומר, דרק מי שנקי מחטאים מותר לו לשנוא בעל עבירה, אבל אם אינו נקי אסור לשנוא לחבירו, כי קודם שיפשפש אצלו.

ועל פי זה יש לחלק בין שני הכתובים: דהנה הכתוב בפרשת משפטים נאמר קודם חטא העגל, אשר כולם היו 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', אז הוה מותר לשנוא אם ראה בחבירו עובר עבירה, לא כן אחרי שכשלו בעגל, שאז אם יראה האדם אצל חבירו חטא, יפשפש במעשיו ואז ימצא כמה מכשולים ופקפוקים, זה בפרט זה וזה בפרט זה, לכן אסור לשנוא איש כזה, רק מי שהוא בעצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו, אבל קשה למצוא כמותו, לכן כתיב כאן 'אחיך' – שכיום קשה למצוא איש שיהיה שונא לחבירו בדרך היתר.

כאן נאמר שור 'אחיך', ובפרשת משפטים נאמר שור 'אויבך', ללמדנו אומר הרבינו בחיי – שלא די בהחזרת אבידתו, אלא יש להסיר גם את השנאה. המצוה צריכה להיות הגורם שתשרש מלבך השנאה ותעורר רחמי אח ורגשות אחוה, 'השב תשיבם לאחיך' – כשתחזיר לו את האבידה – כבר יהיה כאחיך.

אומרים בשם ה"שפת אמת" זי"ע: "שור" מלשון הבטה הסתכלות והשקפה, אם השקפת אחיך היא מודחת ומוטעת – אל תתעלם ממנו, אל תעזבנו לנפשו, תתאמץ להדריכו בדרך הישרה 'השב תשיבם לאחיך'.

מפרש הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: הכתוב רומז כאן הוראה לצדיק הדור, כי חלילה לו להתעלם מאותם

שנדרדרו וירדו עד לשפל המצב עכ"כ שאיבדו את צלם האדם, והתנהגותם היא בחינה של דיוטא תחתונה כשור ושה, וזהו 'לא תראה את שור אחיך או את שני נדחים' – שהרי בכל מצב שיהיה קיימת ההבטחה של 'כי לא ידח ממנו נדח' – ולכן אין לו להתעלם מהם, אלא מוטל עליו לעשות הכל, ובלבד שיעלה אותם וישיבם למעלה הראויה להם. 'השב תשיבם לאחיך' – שלא ינוח ולא ישקוט עד שישביב להם את צלם האלקים שבהם, שהרי הם אחיו בני ישראל.

בגמ' פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינו לפי כבודו: (ב"מ ט.)

הגה"ק רבי עקיבא אייגר זצוק"ל רבה של פוזן, ביקר בוורשה, והלך לחפש שם קרוב שלו – סנדלר עני, שהיה דר בפניה נדחת, כשמצאו היה רע"א שמח ביותר. שאלו אותו מקורביו: טרחה גדולה כזו למה, שמא אינו לפי כבודו?

א"ל רע"א: על הפסוק "והתעלמת מהם" דרשו חז"ל: פעמים שאתה מתעלם וכו', ואילו על הפסוק בישיעה "ומבשרך אל תתעלם" אין דרש כזה, סימן שצריך אדם לדחות כל כבוד שבעולם ובלבד שלא להתעלם מבשרו קרובו.

אומר מרן אד"ש: הכוונה גם לעניני שידוכים, גם זה השבת אבידה 'לא תוכל להתעלם', כאשר יכולין לעשות טובה ליהודי הוא ג"כ בכלל לא תוכל להתעלם, כי גם להטיב עם חבירו הוא כענין השבת אבידה, אין זה ענין קל, אין זו מצוה קלה, דיבור טוב הוא ג"כ כמו אבידה, ופעמים שהוא עוד יותר, המפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות אין הכוונה דוקא לעני, רק לכל מי שנצרך לזה.

הרה"ק ה"ויגד יעקב" מפאפא זי"ע כותב: שמעתי מכ"ק אדמו"ר מבעלזא [המוהרי"ד] (שליט"א) זי"ע, דהשי"ת שומר תורתו הקדושה ומקיים גם כן מצות השבת אבידה בבחינה שכתב האוה"ח הק' דמסייע לבאים לטהר להשיבם לקדושה אחר שתעו מדרך השכל ונדחו.

ואף דקיי"ל זקן ואינו לפי כבודו פטור מהשבת אבידה, והחוטא הלא לפעמים נשמתו כבר נטמאה ונתטנפה בזוהמת החטא, וכביכול הוי זקן ואינו לפי כבודו להתטפל באבידה בזויה כזו, אמנם מבואר ברמב"ם

שלא נפל ממנו אלא מרוב העולם (דכשארין מוחזק הולכים גם בממון אחר הרוב) עד שיוכיח ב"סימנים" שאבד ממנו.

בגמרא [ב"מ ל:]: החזיר את הבהמה וברחה, החזירה וברחה, אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב להחזירה שנאמר השב תשיבם – השב אפילו מאה פעמים משמע.

כותב ה"חפץ חיים" זצ"ל בספרו "חומת הדת": שצריך ללמוד מכאן שאם כל כך חסה התורה על ממונו של ישראל, אפילו על חמורו או שיו שתעה והרחיק מן הדרך והוצרך עמל רב להטותו הדרך, כל שכן שצריך אדם לרחם על נפש היהודי שתועה מן הדרך – דרך התורה, אפילו אם יצטרך עמל רב לזה כדי להראות לו הדרך ולהשיבו. וכמו שדרשו חז"ל מכפל הלשון 'השב תשיבם' – אפילו מאה פעמים! כן צריך לרחם על היהודי התועה ולעמול אף מאה פעמים להטותו לדרך ה'.

בהקשר לזה סיפר הג"ר שמחה וסרמן זצ"ל [בנו של הגר"א וסרמן זצ"ל הי"ד ה"קובץ שיעורים"]: שכאשר בשנת תשי"ג הגיע ללוס אנג'לס בראשות קבוצה של תשעה בחורים מופלגים – "אריות" כלשונו – ונכח במצב הירוד מבחינה דתית ששרר אז באותו מקום, התקשר להגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל ושאל אותו אם ניתן להישאר במקום כזה, והשיבו רבי יעקב "מקומך אל תנח". והוסיף: כשם שאין חובה על האדם לחפש אבדות, אבל כאשר מצא אבידה הרי הוא מצווה בהשבתה, כך אין חובה ללכת לחפש נפשות אבודות, אך כאשר מוצאים אותן אסור להתעלם מהם וחייבים להשתדל להשיבם לאביהם שבשמים.

אל ה"חפץ חיים" זצ"ל פנה פעם נגיד אחד בבקשה שיעיין בצוואתו שערך ויביע עליה את הסכמתו. את הרכוש שלו במזומן חילק לד' חלקים, לכל אחד משלושת בניו ולאשתו, ואת המטלטלים לשאר הקרובים. "עברת" על הפסוק 'ומבשרך לא תתעלם' – השיב לו החפץ חיים. אמנם 'בשרך' – פירושו קרובים, אך הקרוב הכי קרוב של האדם הוא גופו, והיה עליך להקדיש לפחות חלק מרכושך למטרות מצוה, לטובת נשמתך. "אדם קרוב אצל עצמו" אמרו חז"ל, מדוע איפוא אתה מסיח דעת מעצמך? וכי לך לעצמך,

וז"ל: ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין מחזיר את האבידה בכל מקום אע"פ שאינו לפי כבודו עכ"ל. והשי"ת מתנהג בחסידות כאומרינו בסליחות יושב על כסא רחמים ומתנהג בחסידות, עושה גם בזה לפניו משורת הדין. ודפח"ח.

ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אותו והשבתו לו: (כב ב)

בעל הטורים כותב: 'ואספתו' – ב' במסורה דין ואידך 'ואספתו מצרעתו'. זהו שדרשו נגעים באין על צרי עין שאינו רוצה להשאיל כליו ואומר אין לי ולמחר נגעים באים על ביתו 'וצוה הכהן ופנו את הבית' ומוציאין הכלים ורואין הכל שיש לו. וזהו 'ואספתו אל תוך ביתך' שמאסף כליו אל תוך ביתו ואינו משאילים 'ואספתו מצרעתו' שצרעת באה עליו.

ד"א החושד בכשרים לוקה בגופו, ומי שאבדה לו אבדה חושד בכל אף בכשרים ולוקה בגופו בצרעת ונמצא כשתאסוף האבדה לביתך ותחזירנה לו אז לא יחשוד עוד באחרים ותאסוף אותו מצרעתו.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר פעם לחתן: מש"ה בוחנים להחתן (רמז לדרשה שהחתן אומר) כי אמרו חז"ל שדרכו של איש לחזר אחר אשה וכו' משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו וכו' עיי"ש, היינו שאשה היא כמו אבידה, ואצל אבידה כתוב 'עד דרש אחיך אותו', ואמרו חז"ל: וכי תעלה על דעתך שיתננו קודם שידרשנו, אלא דרשהו אם רמאי הוא אם לא ע"ש, ולזה רמז שבוחנים את החתן – שהחתן אומר דרשה – שמחזר על אבידתו.

וכן תעשה לשמלתו וגו' לא תוכל להתעלם: (כב ג)

בגמרא [ב"מ כז:]: מקישים כל אבידה ל'שמלה' – מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים, אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים חייב להכריז.

שואל ה"פני יהושע": מדוע צריכים סימנים להשבת אבידה, הרי כלל הוא "ברי ושמא ברי עדיף", אם כן, כאשר בא אדם ותובע את האבידה בטענה ש'ברי' לו שזה אבידתו, ואילו המוצא מסופק אם אכן האבידה של התובע והריהו בבחינת 'שמא', נחזיר את האבידה לתובע כי "ברי ושמא ברי עדיף"?

ומתרץ: שהמוצא יכול ללכת אחר רוב העולם ולטעון

לנשמתך לא מגיע כלום?...

על ראשו של אדם, כמו הפראים שבמדינות הודו המתבודדים ביערים ונקבץ עפר על ראשם. ומפני ריבוי העופות במקומות אלו יש שעושים קנים על ראשיהם. עכ"ד.

ברש"י [ב"מ קב.] כתב ששם "קן" הוא על הביצים. וכ"כ רבי יהונתן מלוניל שלא מיקרי קן אלא האפרוחים או הביצים. ולפי זה צריך ביאור המושג "שילוח הקן", שהרי אין משלחים את האפרוחים או הביצים שהם ה"קן" אלא את האם מן הקן, ובפי' הגר"י פערלא על הסמ"ג כתב ש"שילוח הקן" פירושו – שילוח המתיר את הקן.

ה"כתב סופר" זצ"ל אומר: מה נשתנה מצוה זו שהובטח בה אריכות ימים, "למען ייטב לך והארכת ימים"?

ומתוך, כ"ל לפי ביאורו של הרמב"ן, שמטרת מצוה זו כדי שנרגיל עצמנו במדת הרחמנות ונרחם אפילו על בע"ח, והנה אמרו חז"ל ששלשה חייהם אינם חיים, ואחד מהם הוא "בעל-רחמן", שתמיד הוא מצטער בצער חברו ומבלה ימיו בצער, וע"כ, אחרי שצויה הקב"ה אותנו לרחם על קן צפור, כדי שנתרגל יותר במדת הרחמנות – הבטיח הכתוב במתן שכר שלא נבוא עי"ז לצער וקיצור ימים, אלא "למען ייטב לך" – ויהא ביכולתך לעזור ולסעוד לזולתך, "והארכת ימים" – ולא יתקצרו ימיך בגלל מדת רחמנותך.

בעיה"ק ירושלים, חי והיה חסיד גדול בתורה שבנו יצא לתרבות רעה, היו חסידים שהתחילו לרדוף אותו על מה שמתייחס באהבה לבן החילוני.

וע"ז הגיב הגה"צ רבי יוסף חיים זוננפלד זצוק"ל: דלכאורה קשה להבין את מצות שילוח הקן, וכי יכול אדם לתפוס צפור שהיא זריזה לעוף ולהמלט? אלא שבשעה שהאם יושבת בקן שלה והיא מגינה על האפרוחים שלה, אפילו אם היא מבחינה בבואו של הצייד, היא לא עוזבת את האפרוחים, וכך היא נופלת ביד הצייד.

נמצא שאדם עומד לנצל את המסירות נפש האמהית של הצפור לאפרוחים שלה. לפיכך אמרה תורתנו הק' 'שלח תשלח את האם', כלומר אין לך רשות לנצל את הרחמנות שלה, כדי ללכוד אותה... ודפח"ח.

לא תראה את חמור אחיך או את שורו נפלים בדרך וגו' הקם תקים עמו: (כב ד)

אומר ה"תפארת שלמה" זי"ע: לא תתעלם מן הדברים הגשמיים של בני ישראל מחמורם ושורם, אלא תן לבך עליהם, ועי"ז "הקם תקים עמו" תהיה גם לך קימה עי"ז.

הרה"ק מקוזמיר זי"ע היה אומר: דענין פריקה וטעינה הוא, דבכל דבר שקשה על חברו צריך לסייעו, גם כשמנגן אדם צריכים לעזור לו, ומקיימים בזה שתי מצות פריקה וטעינה, דהיינו, שבעת שחבירו נחלש והוא מסייעו ומנגן, מקיים בזה מצות פריקה, שפורק מעליו המשא, וגם לפעמים שוכח חבירו את הניגון ועל ידו נזכר, מקיים מצות טעינה, דהיינו, שנטען מחדש שיהא יכול לנגן אח"ז, ולכך מי שיודע לנגן צריך להזהר בזה.

ברש"י: עמו – עם בעליו, אבל אם הלך וישב לו ואמר לו, הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון – טעון, פטור. אומר הרבי מקאצק זי"ע: מכאן ראייה גם לגבי הסיוע שמסייעים לו לאדם מן השמים בתורה ובמצוות ה', רק אם הוא עצמו יגע ועמל עליהם, אז מסייעים לו מן השמים.

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים וגו': (כב ו)

שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים: (כב ז)

שאלו את הגאון מרוגצ'וב זצוק"ל: אם צריך אדם להתפלל תפילת הדרך באירון? לא שהה הגאון אף רגע והשיב: הרי גמ' מפורשת היא בחולין קלט: 'כי יקרא וגו' בדרך' – מצא קן בים חייב בשילוח שנאמר 'הנותן בים דרך', אלא מעתה מצאו קן בשמים דכתיב 'דרך נשר בשמים' הכי נמי חייב בשילוח? – דרך נשר איקרי דרך סתמא לא איקרי. הרי שבאוויר לא נקרא שם דרך...

הגמרא במס' חולין [קלט:] מסתפקת מה הדין אם מצא קן בראשו של אדם. והנה דבר זה פלא שימצא קן על ראשו של אדם. אולם ה"ערוך השולחן" מפרש: שמצוי

במדרש: הלכה – תינוק שנולד מהול מהו שיהא צריך למול בנו? כך שנו חכמים: הנולד מהול צריך להטיף דם ברית.

ה"חתם סופר" זצ"ל מסביר הקשר והסמיכות בין הלכה זו למצות שילוח הקן: הנה הרמב"ן ועוד מסבירים ענין מצות שילוח הקן ועוד כמה מצוות בתורה – לצרף אותנו, לנטוע מידת רחמים בליבו של האדם. אבל אנו מוכרחים להודות שמלבד הטעם הנגלה שבמצוות, ישנם עוד טעמים וענינים סודיים ונעלמים, והראיה ממצות מילה, הגם שכולם מודים שזו סגולה טובה לבריאות ומצילה ממחלות רבות, עד שגם הרבה מהאומות מלים את בניהם, בכל זאת מי שנולד מהול צריך להטיף דם ברית, כי אף שלטעם הנגלה הנולד מהול יצא ידי חובתו, אבל כדי להכניסו בבריתו של אע"פ זה לא מספיק, וצורך גבוה להטיף דם ברית, וזה אחד מסודות התורה, לזה מסמיך המדרש דין הנולד מהול לדין של קן ציפור, מצות שילוח הקן.

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו: (כב ח)

אומר השל"ה הק' זי"ע: אם נתעלית למעמד עליון, לא תיתפס לגאווה, גג הוא רמז להתנשאות וגיאות, - 'ועשית מעקה לגגך' – ברש"י: גדר סביב לגג, שתגדור ותחסום את ההתנשאות. ואם לא – משם תהיה לך נפילה, 'כי יפול הנופל ממנו'. כמו שאמרו: 'לפני שבר גאון'.

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל בתשובותיו: קשה אמאי תלי בבית חדש, והלא בית אשר ירשו מהכנענים גם כן צריך מעקה? ומתרץ, דודאי כל הכנענים היה להם מעקה מחשש נפילה, אך ישראל צדיק וחסיד הבונה בית חדש יאמר לנפשו – שעשיית מעקה הוא חסרון אמונה בה', דכיון דכל מעשיו ועליותיו וירידותיו הכל עבודת ה', לא יכשל ולא ימוטו רגליו כי רגלי חסידיו ישמור. ע"כ אמר לו הקב"ה אם תבנה אתה 'בית חדש – ועשית מעקה', כי אתה לא תיפול, אך יפול הנופל המחוייב ליפול כפירש"י, ויהא בך חטא שנתגלגל חובתו של זה בביתך. ודפח"ח.

מבאר ה"בינה לעתים": אל תאמר הואיל והקב"ה משגיח על הכל ובודאי לא יפול אלא מי שנגזר עליו,

הרה"ק ה"אבני נזר" זי"ע אומר שבטעם מצות שילוח הקן אפשר לומר: בעלי חיים משועבדים לאדם, מפני שהם חומריים והאדם הוא שכלי, והחומר משועבד לשכל. והאם היושבת על אפרוחיה ואינה יכולה לעזוב אותם מחמת מידת הרחמנות שבה, מידה זו יש בה מעין כוח שכלי, כי כל יסוד חומרי הוא רק לעצמו ולגרמיה, ולא לאחרים. ולכן אמרה תורה שבשעה שהאם רובצת על האפרוחים, היינו בשעה שמפעם בקרבה כוח שכלי, אינו דין שתימסר בידי האדם.

ברש"י: אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות.

שואל הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: הרי ישנן עוד הרבה מצוות שאין בהם חסרון כיס ולא נקראים מצוות קלות, ולמה דווקא מצות שילוח הקן נקראת מצוה קלה? – אלא משום שאינה צריכה הכנה, שכן הדין, כי יקרא קן ציפור – פרט למזומן, ומצוה שאינה צריכה הכנה מצוה קלה היא.

במדרש: ד"א מהו 'שלח תשלח את האם', אם קיימת מצוה זו את ממחר לביאת מלך המשיח שכתוב בו שילוח, מנין, שנאמר 'משלחי רגל השור והחמור'.

שאל הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמאר זי"ע: ויש להבין השייכות. ופירש, דהנה בכל המצוות עשה אנו מצווין להכין את עצמנו לעשיית המצוה, רק אצל שילוח הקן המצוה היא 'כי יקרא פרט למזומן'. והוא ממש דומיא דביאת המשיח כדאיתא אין בן דוד בא אלא בהיסח הדעת. ודפח"ח.

הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע מביא את דברי המדרש רות [זו"ח רות דף ע"ז. ועיין ברבינו בחיי כאן] הובא בש"ך פרשה זו: כי מתוך שהוא משלח את האם היא הולכת ודואגת ומצטערת על קנה ועל בניה, והולכת נעה ונדה ורוצה להרוג את עצמה, ומרוב צערה השר הממונה על העופות מבקש רחמים מהקב"ה, ואז הקב"ה מתמלא רחמים ואומר אם זה השר מבקש רחמים על מינויו, אני שאני רחמן וממני הם הרחמים לא ארחם על בני, אוי שהחרבתי את ביתי וכו' מי גרם כל זה אותו שקיים מצות שילוח הקן עכ"ל. הרי מבואר היאך מצות שילוח הקן מקרבת את הגאולה.

חפץ בחיים, למענך אלקים חיים, זכרנו לחיים – שנוכל לקיים ולעשות מצוות ומעשים טובים.

הרה"ק מסדיגורה זי"ע ב"אמת ליעקב" אמר לבאר הכתוב עפ"י מה דאיתא בגמרא [ברכות נו:]: דירה נאה וכלים נאים ואשה נאה מרחיבין דעתו של אדם, ומבואר בתיקוני זוהר דירה נאה היינו הלב, כלים נאים הם האיברים, ואשה נאה רומזת על הנשמה.

וזהו הרמז, 'כי תבנה בית', היינו אם תרצה לזכות ללב טהור, העצה היא – 'חדש', שתחדש עצמך במצוות ומעשים טובים, 'ועשית מעקה לגגך', מעקה"ה ר"ת ה רהורי ע בירה ק שין מעבירה, היינו שלא יעלו ברעיוןך ובמוחך רק מחשבות קדושות, עי"ז תזכה שיהיה לך לב טהור ונקי.

וכן אומר הרה"ק ה"תולדות אדם" הרה"ק מאוסטרובה זי"ע: ראשי תיבות של מעקה"ה: ה רהורי ע בירה ק שים מעבירה. המוח הוא האיבר הגבוה ביותר של האדם, ונקרא גג, ללמדנו שמצויים אנו לשמור את המוח מהרהורי עבירה.

סיפר הגה"צ רבי אלחנן היילפרין זצ"ל: שאירע פעם בבית הרה"ק ה"דברי חיים" מצאנו זי"ע בעת שמחת שבע ברכות, שאיחר הבדחן המוזמן לישא מדברותיו להגיע, ופתח הרה"ק ואמר בעצמו דברי בדחנות, ופתח בכתוב 'כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך', מעקה"ה ר"ת: מלוך ע ל כל ה עולם, אמרו לו הלא מעקה כתוב בק' ולא בכ', השיב הדברי חיים זי"ע הלא בת ק' כבת כ'... (ומי יבא בסוד קדושים).

היה רגיל הרה"ק בעל "כנסת מרדכי" מסדיגורה זי"ע לחזור על מאמר קדוש ששמע בעצמו מזקיני הרה"ק רבי ישראל מסדיגורה זי"ע עה"פ 'כי תבנה בית חדש' וגו' וכך פירשוהו: 'כי תבנה בית' – קאי על לימוד התורה"ק, דבית מורכב מאבנים, ואיתא בספר יצירה דאבנים הוא כינוי לאותיות תורה ותפילה, 'חדש' – פי' כשתחדש חידושי תורה, הנך מצווה ועומד – 'ועשית מעקה לגגך', גג מורה על המוח שבראש האדם, דהיות שלכל האברים שעלול האדם להיכשל על ידיהן ח"ו ולבא לידי עבירה, כדוגמת העיניים, האזניים והפה, עשה השי"ת להאדם כמין כיסוי להם, שעל ידם יכול להינצל ולהיות סור מרע, בבחי' 'גבול שמת בל יעבורון',

ולכן אין צורך ותועלת לעשיית מעקה לגג, כי עליך לדאוג לכך שלא תשים דמים בביתך ושלא אתה תהיה הגורם למיתתו, אלא 'כי יפול הנופל ממנו' – היינו, שנפילתו של המיועד להיות נופל צריכה להיות 'ממנו' – ומעצמו ולא באמצעותך, כי מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

ה"נועם מגדים" שואל: וכי רק בית חדש צריך מעקה ובית ישן אינו צריך מעקה [עי' ספרי תצא יט], וכתב לבאר כי בתחילה כאשר האדם מקבל על עצמו איזו הנהגה ישרה בעבודת השי"ת, צריך לגדור גדר לעצמו שלא לעשותה לעיני בני אדם, שיראו מעלתו, רק בהצנע בתוך ביתו, כדי שלא יבוא לידי גאווה, אבל לאחר זמן רב כאשר כבר הורגל בהנהגתו הלזו, ואינו משיג ממנה התפעלות, אז אינו צריך לחשוש עוד מעיני הרואים.

וזה שאמרה התורה, 'כי תבנה בית חדש' – כלומר כאשר התחלת דרך חדשה בעבודת השי"ת, 'ועשית מעקה' – ר"ל אז יש לך לעשות גדר, להסתירה מעיני בני אדם, 'לגגך' – שלא תבוא לידי גיאאות, אך זהו רק בהתחלה, אבל לאחר זמן רב, כאשר אתה מרגיש בעצמך שכבר נתיישן הדבר, אז 'לא תשים דמים בביתך' – אינך צריך עוד להסתיר ולהצניע מעשיך אלא תוכל לעשותם בגלוי, בלי הפרעה, 'כי יפול הנופל ממנו' – כלומר כח הסט"א כבר נפל ממך.

ברש"י: אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה. שמצוה גוררת מצוה, ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים.

מסביר הט"ז בספרו "דברי דוד": שלכאורה מדוע כתבה התורה 'בית חדש', והלא גם בית ישן חייב במעקה, וע"ז מתרץ רש"י שבא להשמיעך שכרו של מי שקיים מצות שילוח הקן, שיהיה לו בית חדש.

אומר הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: אף ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, זהו משום שהעולם הזה הוא עולם ההכנה. התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין. ועולם הבא הוא עולם התכלית. ולכן שכר מצוה, שהוא התכלית, בא בעולם התכלית. אולם כל זה אם השכר הוא סוף הכוונה והתכלית, אבל אם השכר הוא רק אמצעי כדי לקיים על ידו עוד מצוות, הרי גם השכר אינו אלא הכנה. וזה שאנו מתפללים: זכרנו לחיים מלך

והתרחש לו נס שנדמן שם אחיו רבינו תם, ואמר לו: אחי, אל תהי צדיק הרבה, שא מרום עיניך והנה סוס ופרד לקראתך...

הגה"צ רבי נתן געשטטנר זצ"ל בספרו "להורות נתן" [וכן כתבו עוד אחרונים] כתב פלפול נפלא בהסבר מחלוקת זו של הרשב"ם ור"ת.

דבגמ' גיטין איתא דאין הקב"ה מביא תקלה לידי צדיקים. ושיטת ר"ת במס' שבת [יב.] דזה נאמר רק במידי דאכילה שאין הקב"ה מכשילם במאכלות אסורות, אבל בדברים אחרים אפשר להצדיקים להיכשל.

וממילא, ר"ת לשיטתו שאמר "אל תהי צדיק הרבה" – שהיות שזה לא מידי דאכילה אפשר לו להיכשל.

אבל שיטת הרשב"ם במס' ב"ב [קלג.] היא שכתב וז"ל: בעת שהצדיקים צריכים לישועה הקב"ה ממציאה להם, אף אתה יודע אני בך שמעולם לא בא דין תקלה על ידך, שהרי עכשיו זימנני הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת עב"ד.

ונראה מזה שהרשב"ם למד שלא רק במידי דאכילה אלא גם בדיני ממונות ושאר דברים. ממילא מובן שהתיר לעצמו ללכת עם עינים מושפלות ללא חשש שיכשל באיסור דכלאים. וכך היה באמת ששלחו לו את אחיו ר"ת שהצילו מלעלות בקרון. ודפח"ח.

בספר "אזנים לתורה" כתב: גם זה מחוקי התורה הקדושה ואין לנו לבקש טעמים לאיסור שעטנז. אבל מעניין הדבר שבנערותי ראיתי בספר, שבעת שבנו רכבת חשמלית בקייב, אחד הקרונות לא זז ממקומו, ובדקו המהנדסים את החבל שעל הקרון ומצאו שהוא קלוע מצמר ופשתים, ומכיון שלא מצאו סיבה אחרת, ניסו להחליפו בחבל של פשתן נקי, ואז עבר זרם החשמל דרך חבל הברזל שהיה קלוע בתוכו, והקרון הלך לדרכו. תמהו האנשים מאד על תופעה זו, והרי ש"אין הזיווג עולה יפה"...

הרה"ק ה"מאור ושמש" זי"ע אומר: שור רומז על משיח בן יוסף, כמו שנאמר 'בכור שורו הדר לו', חמור רומז על משיח בן דוד, כמו שנאמר 'עני ורוכב על חמור'. 'לא תחרוש' מלשון שתיקה, כמו ו'אתם תחרישון', כלומר לא תשתוק מלהתפלל כל ימי חיך שיבואו במהרה שני המשיחין, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד.

וביד האדם לכסות העיניים מראות ברע, ולאטום האזניים ולסתום את הפה, משא"כ המוח שבראש הרי היא כשדה הפקר שיד כולם ממשמשים בה, כמו"כ עלול האדם להיפגע מכל מיני מחשבות, הרצים ושבים הלך ושוב, לכן באה התוה"ק ומזהיר לזה הלומד תורה, ובפרט שהוא זוכה לחדש חידושי דאורייתא, ועלול לבוא עי"ז לידי יהירות והתנשאות, לכן תראה לעשות מעקה וגדר - לבל יפול הנופל ממנו.

הרה"ק ה"דבר חיים" מנדבורנה זי"ע אומר: שאפשר לרמוז בהאי קרא הדרכה ישרה כעין אומרם ז"ל בגמ' לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו וכו' לעולם ישליש אדם את מעותיו שלישי בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו. וזה אומר: 'כי תבנה בית חדש' – כאשר תבוא להשקיע את מעותיך בבנין ולבנות בתים, אזי 'ועשית מעקה לגגך', ר"ל תעשה גדר וגבול לגג לאמור עד פה תבנה ולא יותר. 'ולא תשים דמים בביתך' – פי' כדי שלא תשקיע את כל מעותיך בבנין רק תשאיר גם מעות המזומנים תחת ידך, והטעם – 'כי יפול הנופל ממנו', כדי שאם ח"ו יתהפך עליו הגלגל ותיפול ממעמדך, עדיין ישאר בידך מעות להחיות את נפשו.

לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה וגו': (כב ט)

אומר החיד"א זצ"ל: שלא תעשה מצוות ועבירות ביחד, כגון לתת צדקה ולבייש את חברך, או לדבר לשון הרע, או ללמוד תורה ולהתגאות, וכיוצא בזה, 'פן תקדש המלאה הזרע' – שלא יתגעל הטוב שאתה עושה.

לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו: (כב י)

שני טעמים נאמרו בראשונים לאיסור זה: האבן עזרא אומר וכן אי' בירושלמי כלאים: כי חומל ה' על מעשיו, ואין כח החמור ככח השור לסחוב כמוהו, ולכן הוא צריך להתאמץ ממעל לכוחותיו.

והחזקוני אומר וכן איתא בבעה"ט: כי השור מעלה גרה ולועס תמיד, והחמור אינו מעלה גרה, ויהא נראה לחמור כי השור אוכל והוא מתענה, וזה צער בעלי חיים.

במרדכי עמ"ס עירובין מביא: שהרשב"ם היה מתנהג בחסידות והולך בעינים מושפלות, ופעם אחת רצה רבינו רשב"ם לעלות בקרון אשר סוס ופרד מושכין בו,

שואל הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע: למה מברכין על לבישת הטלית "להתעטף בציצית", הרי העיקר היא "העטיפה בטלית"? אלא, משום שהציציות תלויות למטה ונגררות על הארץ, לכן הן העיקר.

את בתי נתתי לאיש הזה וגו': (כב טז)

ב"אגרת הטיול" לרבי חיים אחי המהר"ל בקונטרס המילואים: ידוע מש"כ בשו"ע [אה"ע ס"א ס"ב] הטעם שאין נוהגין לקדש אשה בטבעת עם אבן, לפי שאבן ללא שיסומו את שוויו אין דעתה עליו עיי"ש. ויש בזה רמז נאה: א ת ב תי נ תתי – ר"ת אב"ן. ותיבת לאיש אותיות לא – יש, ור"ל שלא יהיה בו אבן.

והנה הוא שם עלילת דברים לאמר לא מצאתי וגו':

(כב יז)

שואל ה"משך חכמה": מדוע כשהאב מדבר עם הזקנים הוא אומר 'ושם עלילת דברים', והלא חסרה כאן המילה 'לה' שכתוב בתיאור של המעשה בפסוק י"ד?

וי"ל, דלכאורה קשה, אין עונשים את הבעל גם במלקות וגם בקנס. הרי יש לנו כלל של "אין לוקה ומשלם"? אלא טענת אבי הכלה בבית הדין היא, שבאשר הבעל הוציא שם רע לבתו, הוא לא הזיק רק לה, אלא לכל משפחתי, ובעיקר לי, שהרי מי ירצה להתחתן עם שאר בנותי, אם זה החינוך שאני נתתי להם, ועכשיו בשביל למצוא חתן, אצטרך לתת נדוניה גבוהה מאד. וא"כ, הרי יש כאן ממון לאחד ומלקות לשני, שהרי הוא לוקה כיון שהוציא שם רע עליה, ומשלם לאבי הנערה, בגלל השם רע שהוציא למשפחה. ולכן גם לא נאמר 'שם לה עלילות דברים' – אלא שם לכולנו.

לא יוכל לשלחה כל ימיו: (כב יט)

איתא במהר"ל [יו"ד י"ט אלול שס"ט] בשם מדרש: כי טעם שכפה הקב"ה על ישראל את ההר כגיגית בעת קבה"ת, הוא לטובתם, כדי שיהיה להם דין אונס, ואז דינם שלעולם אי אפשר לשלחם עוד.

על דבר אשר לא צעקה וגו': (כב כד)

ה"שפתי צדיק" צוק"ל מביא: שמעתי מפ"ק א"ז מו"ר [החידושי הרי"ם] זי"ע: אצל נערה המאורסה שחיבה התורה כל העונש על דבר אשר לא צעקה,

מפרש ה"בן איש חי": שור הוא מין טהור, רומז ליצר טוב, וחמור – הוא מין טמא, רומז ליצה"ר. והזהירה תורה בזה, שלא יחבר אדם בין שני היצרים ויעשה פשרה ביניהם. כמו באחד שהשחית והתעיב, והיה אוכל כל ימיו מאכלות אסורות בבילות וטריפות, ורק ביום כיפור היה אוכל מאכל היתר, לעשות פשרה בין שני היצרים... וכיו"ב הרבה. כי בעל פשרות כזה, עונשו חמור יותר מן ההולך אחר עצת יצר הרע לגמרי, כי זה שהוא מערב מצוה בעבירה, נותן הוא כח לסט"א לשלוט יותר.

לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו: (כב יא)

החזקוני מביא בשם פרקי דרבי אליעזר הטעם שאסור, כדי שלא להזכיר חטא קין והבל, שקין הביא מפרי האדמה – זרע פשתים, והבל הביא מהצאן המכוסה בצמר.

טעם שני, לפי שבגדי כהונה היו כלאים, ואין להשתמש בשרביטו של מלך, וזה התיר הקב"ה רק למשרתיו בשעת עבודתם ולא לסתם בני אדם.

הרמב"ם במורה נבוכים כתב הטעם: כיון שכומרי ע"ז לובשים כך, ולכן אסור לנהוג כמותם.

גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה

בה: (כב יב)

כי יקח איש אשה וגו': (כב יג)

בשו"ת "ארץ צבי" כתב בטעם שעד הנישואין לובשים טלית קטן, ומאז שנושא אשה לובש גם טלית גדול וז"ל: י"ל, כי ענין שתי הטליות שלובשין, מקורן משום דכתיב בציצית שני פסוקים, אחד – בפרשת שלח: 'ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם', וסתם בגד היינו דרך לבישה – והיינו טלית קטן שיש לו בית ראש ודרך לבישה. ופסוק שני – 'גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה' – והיינו טלית גדול שאינו דרך לבישה, והוא רק בכלל 'אשר תכסה בה'.

והנה בתשב"ץ כתב הטעם שלובשין הטלית גדול מעת הנישואין, משום דכתיב 'כי יקח איש אשה' – וסמך ליה 'גדילים תעשה לך' עב"ד.

ומעתה אתי שפיר, כיון דפסוק זה איירי בטלית גדול כנ"ל, לכן מתחיל להתעטף בט"ג רק מעת שנשא אשה, משא"כ טלית קטן שנלמד מקרא ד'על כנפי בגדיהם', ושם אינו סמוך ל'כי יקח איש אשה', לכן לובש טלית קטן אפילו קודם הנישואין.

מתרץ, דאי' בגמ' שבת: גזרו על פיתם משום בנותיהם, פי' אסרו לאכול פת של עכו"ם, שמא יבוא להמשך אחריהם וליקח את בנותיהם. א"כ בני מואב חשבו, אם נקדם את בני ישראל בלחם ומים, לא יהיה חטאם בבנות מואב נחשב חטא כל כך, כי זה דרך האדם להמשך על ידי הפת, לכן בכוונה לא קידמו אתכם בלחם ומים ועתה אם יחטאו יהיה זה חטא גדול, כי לא בא מחמת אכילה המושכת ומקרבת. לפי זה ניחא מה שהתורה מדגישה 'על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים', דזהו חלק מהחטא של בני מואב, שרצו להכשיל את ישראל בחטא גדול יותר, ועל כן עונשם מרובה משל אומות אחרים.

בספר חידושי מהרי"ק לרבי ישראל די קוראל מגורי האר"י ז"ל: י"ל למה צוה השי"ת שנתעב אותם כל כך, בעבור שלא נתנו לישראל לחם ומים דבר מועט כזה. ועוד כי לא היו צריכים אותו, שכבר היה להם מן. וי"ל שאמר "על דבר" ר"ל בעבור שלא נתנו להם דברים טובים וניחומים, וזהו 'על דבר' בשביל הדיבור, ולכן לא תדרוש שלומם וטובתם. וכן תמצא שאמר הכתוב 'זהו דבר הרוצח' כמו ששנינו שהגולה לעיר מקלט יאמר רוצח אני אל תכבדוני וכו', וכן זהו 'דבר' השמיטה דר"ל 'שידבר' ויאמר משמט אני.

'ואשר שכר עליך' – אומרים בשם הרבי ר' יהונתן זצ"ל: שעמון ומואב היו יכולים לטעון מה חטאנו שלא קידמנו אתכם, וכי יש לנו כסף להכין לחם ומים לעם שלם? לכן אומרת התורה מיד 'ואשר שכר עליך את בלעם' – לשכור את בלעם לקללם היה לכם כסף, ולתת לחם ומים לא היה לכם...

שואל ה"בני אריאל": מה רצה בזה להשמיענו 'ואשר שכר' – אם היה בחינם גם מגיע להם עונש על זה? וי"ל הנה לכאורה קשה למה נענש מואב על זה ששכר את בלעם הרי אמרינן דאין שליח לדבר עבירה, ואין המשלח חייב אלא השליח, אלא י"ל שאין המשלח חייב בדיני אדם אבל חייב בדיני שמים לכן נענש מואב מלבוא בקהל ה' כי זה הוה דיני שמים, אבל היינו דווקא אם עשה מעשה ששילם שכר לשליח אז חייב בדיני שמים, אבל לא עשה מעשה היינו שרק אמר לו ללכת בשליחותו ולא שילם לו שכר אז אפילו בדיני שמים פטור, לכן הדגישה תורה 'ואשר שכר עליך' – בגלל זה

משמע שכשהאדם יכול לצעוק ואינו צועק מקרי רצון. רבינו ה"פני מנחם" זי"ע היה מזכיר זאת רבות בשם השפ"א זי"ע.

צעקה הנערה המאורשה: (כב כז)

שואל ה"פחד יצחק" מבויאן זי"ע: מהיכן אנו יודעים שצעקה הנערה המאורסה, שהרי אין שומע לה כמו שכתוב 'בשדה מצאה'? אלא מכאן אנו למדים, שצריכין לדון לכף זכות בכל דבר הספק לנו, ולזה אמרה תורה בלשון ודאי, 'צעקה הנערה' – אע"פ שהוא ספק.

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה': (כג ד)

הגה"ק ה"ברוך טעם" זצ"ל מבאר עפ"י דחז"ל ששונאיו של דוד רצו לפוסלו על שבא מרות המואביה, עד שאמרו בה: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. וזה הכוונה בפסוק שאמר דוד 'שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי' – 'שש אנכי על אמרתך' – עפ"י מה שדרש רבינו בחיי שתושב"כ נקראת דיבור, ושבע"פ נקראת אמירה. וז"ש דוהמע"ה: 'שרים רדפוני חנם' – חינם לפסלני מלבוא בקהל שכן אף ש'מדברך' – ממש תושב"כ 'פחד לבי' – היה לי לירא כי שם לא נמצא ההיתר של עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, אבל "שש אנכי על אמרתך" – זו תושבע"פ ששם נפסקה הלכה זו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך: (כג ה)

ברש"י: על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם כדכתיב בדבר בלעם.

שואל המהר"ם שיף: דדבר זה אינו מפורש במקרא, דבתורה כתוב מחמת שלא קדמו אתכם בלחם ובמים, ולא מוזכר כלל שהחטיאו אותם שלכאורה זה חמור הרבה יותר?

ומתרץ עפ"י דאי' בגמרא ב"מ: האוכל פת שחרית ושותה קיתון של מים ניצל מן החטא, לכן לא קידמו את ישראל בלחם ובמים כדי שלא ינצלו מן החטא, א"כ זה שלא קדמו בלחם ומים הוא אותו טעם שכתוב ברש"י, כי כוונתם היתה בשביל שיוכלו להחטיאם.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע ב"קול שמחה" פ' פנחס

מגיע למואב עונש מן השמים.

באמת בלעם הזמין בפיו דברי קללה, אלא 'ויהפוך ה' את הקללה לברכה', וכיוון שהשליח לא עיוות, נמצא דמעשה בלק היה מעשה שכירות כדין.

ולא אבה ה' אלקיך לשמע אל בלעם ויהפך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה וגו': (כג ו)

שואל הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע: שלכאורה המלה 'לך' מיותרת, היה צריך להיות כתוב "ויהפוך ה' אלקיך את הקללה לברכה"? אלא על מי שמברך את ישראל נאמר "ואברכה מברכיך", יוצא שמגיע לבלעם ברכה על "ברכותיו". לזה נאמר "לך" – אבל בלעם ישאר מקולל.

הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע תירץ: שהגם שלא אבה ה' לשמוע אל בלעם, ולא חלה קללתו על ישראל, אבל ע"י שהפך השי"ת הקללה לברכה על ישראל, עי"ז יחולו הקללות על ראש שונאינו, דכשזה קם זה נופל. וזה שדייק הכתוב בתיבת 'לך' – 'ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה' – אבל יחולו על שונאינו.

לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם: (כג ז)

ה"ישועות יעקב" מבאר כוונת הכתוב: כי אף שבאמת ע"י ששכר מואב את בלעם יצאה מזה טובה לישראל שנתברכו, אך כיון שכונתם היתה לרעה אזלין בתר מחשבתם ולא בתר המעשה שיצא מזה, כי הטובה יצאה מאהבת ה' עמו ומרוב רחמיו ולא מכח הרשעים. וזשה"כ 'לא תדרוש שלומם וטובתם' – שלא תסתכל על השלום ועל הטובה שגרמו הם, אלא תעב תתעבם לעולם.

לא תתעב אדומי כי אחיך הוא: (כג ח)

הרה"ק רבי ברוך מקוסוב זי"ע כותב בספרו "יסוד האמונה": עוונות נקראים "אדומים", ככתוב, "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו". והנה גדולה תשובה מאהבה שמהפכת זדונות לזכיות, ולכן אמר "לא תתעב אדומי" – אל תשאיר את החטאים בתועבותם, אלא עשה תשובה מאהבה, כדי שיהפכו לזכיות, "כי אחיך הוא" – יכולים חטאיך להיות אחיך, כלומר זכיות.

הראשי תיבות של "אחיך" – א מ י היו ח טאיכם כ שנים כ שלג י לבינו ודו"ק.

הגרדח"א שליט"א מביא ב"ניצוץ אחד" בשם הגאון רבי מרדכי פישל סופר זצ"ל אב"ד פאקש: כי 'אדומים' הם הגורמים צער ומכאוב לבני", אך התורה אומרת כי אל לך להפנות את תיעובך וכעסך אל האדומי על הצרות שהוא גורם לך, אלא דע לך כי אחיך הוא – הכל מתחיל מהמחלוקות שבין היהודים לבין עצמם, ואילו לא תגרום צער ומכאוב לאחיך היהודי, הרי שגם האדומים לא יכאיבו לך, רק תהיו באחדות ובשלום עם אחיכם, ולא תבכו למה מתנכלים

ה"ראשי בשמים" אומר: עפ"י כי הנה איתא בגמרא סנהדרין: שבכל אותן הימים שרצה בלעם הרשע לקלל את ישראל לא כעס השי"ת, כדי שלא תחול קללתו, ולכאורה קשה א"כ למה הוצרך הקב"ה להפוך את קללתו לברכה, הרי אף אם היה מקלל את ישראל לא היתה הקללה יכולה לשלוט אחרי שלא כעס השי"ת.

אמנם הענין הוא כי בשעה שהיה בלעם מדבר הרי לא ידעו ישראל מה נעשה אז בשמים, אם כן אילו היה מקללם היו מתמלאים פחד וחרדה אולי יצליח לכונן את השעה שהקב"ה כועס בה ותחול קללתו, לכן כדי שלא יעלה צער ופחד בלבות ישראל אפילו רגע אחד הפך הקב"ה את דברי בלעם מקללה לברכה, ובזה הראה גודל אהבתו לישראל, כי מה שלא כעס יכול להיות שהיה מצד ברית אבות, שכבר הבטיח להאבות הק' שלא יכלו זרעם, אבל מה שהפך הקללה לברכה זה היה ודאי רק מצד אהבת ישראל עצמם, מחמת זה חשש שלא יהיה להם שום צער אפילו לשעה מועטת.

וזהו שאמר הכתוב: 'ויהפוך ה' אלקיך את הקללה לברכה', ולכאורה הוא דבר שאין בו צורך, כי גם בלעדי זאת לא היתה הקללה חלה, אחרי שלא כעס הקב"ה, אלא 'כי אהבך ה' אלקיך', מחמת גודל אהבתו אליך חשש שלא תצטער, לכן הפך את הקללה לברכה.

שואל ה"אגרא דכלה": לכאורה 'ולא אבה' וגו' אין ענינו לכאן – לנתינת טעם לתיאוב מואב, 'על אשר שכר עליך את בלעם' דענין צדדי הוא.

ומתיר: דהנה הלכה היא, שליח שעבר על דעת משלחו, לא עשה כלום [ובטל המקח] [חו"מ קפ"ב ב], וא"כ שבלעם עבר על דעת משלחו – בלק, דבירך את ישראל, הרי לא עשה מעשה כלל, ומדוע נתחייב בלק, לזה אמה"כ: דהשליח לא עבר על דעת משלחו, כי

ומציקים לכם אויביכם.**כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע: (כג י)**

אמרו במשנה בעירובין: ד' דברים פטרו במחנה, מביאים עצים מכל מקום ופטורים מרחיצת ידים ומדמאי ולערב.

לפי דברי המשנה הנ"ל השיב רב האי גאון – מביא הרה"ח ר' אלכסנדר זושא פרידמן ז"ל הי"ד – הסבר לדברי חז"ל: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים, יצאה בת קול ואמרה וכו'. מדוע דווקא תיקן שלמה שני דברים האלה? ומה היה עד שתיקן שלמה? – כי עד שלמה היו ישראל טרודים במלחמות ובאויבים ובכמה מיני צרות, וכל הזמן היו בני ישראל מחנה מלחמה אחת וממושכת, וממילא היו פטורים מנטילת ידים ומעירובין, ורק כשעמד שלמה, שעליו נאמר: 'וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מן ועד באר שבע כל ימי שלמה', תיקן להם נטילת ידים ועירובין, שלא נהגו בהן קודם עד אותו זמן.

הרה"ק ה"מאור ושמש" זי"ע אומר: כי האדם צריך להזהר ולשמור עצמו שלא לדבר שום דיבור רע, כלשון הרע ושאר דיבורים אסורים, וכן צריך להזהר שלא לשמוע מאנשים אחרים דיבורים אסורים, כי ברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור, ואם לא יזהר בזה יוכל לגרום לכל הדברים הרעים ה"י.

וזהו שאמר הכתוב 'כי תצא מחנה על אויביך', היינו כאשר אתה יוצא למלחמה כנגד היצר הרע, 'ונשמרת מכל דבר רע', תשמור עצמך שלא לדבר שום דיבור רע, 'כי' אם לא תעשה כן יסובב מזה אשר 'יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור' וגו', הכל ע"י דיבור רע, ועל זה אמר אחר כך כי העצה לזה היא, 'ויתד תהיה לך על אזניך', שתניח אצבעותיך באזניך, שלא לשמוע שום דיבור שמעורב בו דברים שאינם הגונים, עי"ז תשמור נפשך מכל רע.

בספר "עצי לבנון" [מהרה"ק רי"ד מסאסוב זי"ע בנו של הרה"ק רבי שלמה מסאסוב זי"ע נכד המהר"ש מבעלזא זי"ע] כתב בשם אביו זי"ע: 'כי תצא' – אם אך תצא ללחום נגד היצה"ר, תדע כי 'מחנה על אויביך' – וכמה מחנות קדושים וטהורים באים אתך להלחם נגדו, ועי"ז 'ונשמרת' – ע"י אחרים, דהבא לטהר מסייעין אותו.

ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה ושבת וכסית את צאתך: (כג יד)

אומר הרבי ר' ברוך ממז'בוז' זי"ע: רמז כאן לאדם שעבר עבירה ומתבייש בה, שמוחלין לו על כל עוונותיו. 'והיה בשבתך חוץ' – כשתצא מחוץ לדרך התורה, 'וחפרת בה' – תתבייש בחטאיך, 'ושבת' – תעשה תשובה, 'וכסית את צאתך' – בזה תכסה את חטאיך, והשם ימחול לך.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע מביא את דברי הגמ' במס' יומא [עה:]: לחם אבירים לחם שנבלע במאיתם וארבעים ושמונה אבירים. אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזנך דברים שתגרי גויים מוכרין אותם להם. רבי אלעזר בן פרטא אומר אף דברים וכו' אלא מה אני מקיים ויתד וגו' לאחר שסרחו וכו'. שאחר החטא הפסידו מעלה זו ואז כבר היו צריכים להגיע לויתד תהיה לך וגו'.

והקשה ה"שפת אמת" זי"ע שם, הא מקרא זה הוא מצוה לדורות במחנה בשעת מלחמה ולא על דור המדבר, שהרי נכתבה פרשה זו במשנה תורה בלבד קודם כניסתן לארץ, והניח שם בקושיא.

ואולי אפשר לומר: שאם דור המדבר לא היו חוטאים והיו מחזיקים באותה המדרגה שלפני החטא – גם לדורות לא היו צריכים לזה כלל, והיו כל הדורות כן, שהיתה ההנהגה בעולם בבחינה גבוהה, והיתה האכילה באופן נעלה, ולזאת מקשה הגמ' אלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך וגו', אולם לאחר שחטאו כבר נתקלקל שלא יוכל להיות כן.

כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחנך קדוש: (כג טו)

אומר ה"שפת אמת" זי"ע: לא נכתב 'כי ה"א מהלך בקרב מחנך' – אלא 'מתהלך' – מלשון מתפעל, שהקב"ה מתהלך ומונהג כביכול עפי"מ שבנ"י מוליכים אותו כפי גודל התקדשותם. וכביכול הם גורמים לו כמה והיכן ומתי להלך. על ידי שמירתם על 'והיה מחנך קדוש'.

בספר "באר שבע" מביא בשם קדמונים: דכאן מרומז ארבע גלויות של ארבע מלכויות, 'ה' א לוקיך מ תהלך ב קרב ר"ת: יון, אדום, מדי, בבל. והיינו דבא להודיע שגם בכל מקום שגלו ישראל, שכינה גלתה עמהם

לשמור אותם שלא ישקעו בטומאתם, והיינו 'מתהלך בקרב מחניך'.

בגמרא [סוטה ג:] אמר רב חסדא בתחילה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה עם כאו"א שנאמר 'כי ה"א מתהלך בקרב מחניך', וכיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם, שנאמר 'ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך'.

הרבי ה"בית ישראל" ז"ע שאל בשם אביו הרבי ה"אמרי אמת" ז"ע: איך יתכן שלומדים מאותו פסוק שני דרשות, אחד על קודם החטא ואחד על אחר החטא? ותירץ, דהנה לאחר חטא העגל מצינו שמשרע"ה אמר: 'ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה וגו' – שמשרע"ה ביקש שם בפרשה שדווקא הקב"ה בעצמו ילך עם בני"ו ולא ע"י מלאך, ומקשה שם הרמב"ן שקודם חטא העגל לא מצינו כלל שמשרע"ה בא בכזאת תביעה, ורק עכשיו לאחר שבני"ו חטאו בעגל בא בכזאת תביעה, וכי רצה עוד להרויח מהחטא ? ומתרץ שם, שלאחר חטא העגל היו בני"ו בעלי תשובה והיו זקוקים לחיזוק מיוחד, ולכן תבע אז משרע"ה שהקב"ה בעצמו ילך עם העם.

ולפי"ז א"ש, דכאן במשנה תורה מש"ר חזר על כל התורה כולה לפני פטירתו, התפלל משרע"ה וביקש: הנה קודם חטא העגל לא הייתי זקוק לברכה, משום שאז היה 'כי ה"א מתהלך בקרב מחניך' – שהיתה שכינה שרויה על כאו"א, אבל עכשיו לאחר חטא העגל שבני"ו היו בע"ת ונזקקו לחיזוק מיוחד, התפלל משרע"ה שיהיה 'ולא יראה בך ערות דבר' ח"ו 'ושב'.

אומר ה"שואל ומשיב" זצ"ל: כשמוליכים אורח לסעודה, הסדרן הולך לפניו, להראות לו את מקומו. כשמוליכים את הפושע לבית האסורים – הולך השומר מאחוריו, לשמור עליו שלא יברח. כשישראל הולכים בדרך ה' – השם הולך לפניהם. אבל כשהם חוטאים – הוא הולך מאחוריהם... 'ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך' – שלא יצטרך ללכת אחריך.

בספרו "דברי שאול" עה"ת מבאר את הפסוק עפ"י מה שנאמר בתפילת "נשמת": 'ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע, פודה ומציל ומפרנס בכל עת צרה וצוקה, אין לנו מלך אלא אתה' – והגאון יעב"ץ בסידורו "בית יעקב" תמה: מהו השבח ש'אין לנו מלך בעת צרה אלא

אתה' – הרי יפתח הגלעדי כבר שאל [שופטים יא ז] 'ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם? ברם, כנראה בא להכחיש דעת האומרים כי ישנן שתי רשויות ופועל הטוב אינו פועל הרע, וכדי לשלול דעה זו אמר 'ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע פודה ומציל ומפרנס ומרחם' – וגם 'בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה' – כלומר: שהכל מאתך בא, וכן כאן: 'כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך' – פועל הטוב, וגם 'ולתת אויביך לפניך' – פועל הרע לגויים.

לא תשיך לאחריך: (בג כ)

אומר הרבי ר' יהונתן ז"ל ע: הטעם הוא דאיתא במדרש שמות [לא ו]: כל המלוה בריבית אינו קם לתחיית המתים. כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולהלוות לישראל מצוה היא, ולכן אין ליטול שכר, ולעכו"ם דליכא מצוה מותר, ולכך מי שנטל ריבית הפסיד שכרו לתחיית המתים, ויש כאן ג"כ מידה כנגד מידה, דהרי בנטילת ריבית מתרבה כספו של המלוה עד שמדבר מועט נהיה דבר מרובה, וכן הענין בתחה"מ – כי מעצם אחד שבשדרה נתהווה כל הגוף, ולכן מידה כנגד מידה שזה הרבה קניינו, עונשו לבל יתרבה העצם שבשדרה.

ה"מגן אברהם" בסי' רמ"ב סק"ב הביא את דברי הירושלמי [סנהדרין פ"ח ה"ב]: שמותר ללוות בריבית לצורך סעודת שבת.

והקשה ה"פרי מגדים": דאיך מותר לעבור על איסור תורה משום סעודת שבת שהוא רק דרבנן להרבה שיטות ואין לומר שמותר משום דאיתי עשה של עונג שבת וזוחה ללא דריבית – משום דאינו בעידנא, דהאיסור ריבית עובר מיד, והמצוה מקיים רק אחר כך. ועוד, דהמלוה נמי עובר איסור והוא אינו מקיים את העשה.

ותירץ: דכוונת הירושלמי בריבית באופן היתר. וכ"כ בלבוש וכ"כ התוספת שבת ובמ"ב ובערוה"ש.

אלא שבחכמת שלמה שם הקשה, דא"כ פשיטא מאי קמ"ל. ובספר "מחזיק ברכה" [יו"ד ק"ס סק"ו] הקשה: דאם מיירי באופן היתר, א"כ מאי עדיפא שבת מחול,

הא בחול נמי מותר ללוות באופן היתר?

ותירץ: דאפילו דגם באופן היתר – זה חמור, וכדאמרין בקידושין [כ]. ניזבין אינש ברתיה ולא ניזף בריביתא, מ"מ לצורך שבת התירו. ועיין עוד באחרונים שהאריכו בזה.

בגמרא ראש השנה: אמר רבא כיון שעבר עליו רגל אחד עובר בעשה.

ומקשים, למה אין כופין אותו לקיים את נדרו תיכף, מחשש שמא ימות, כמו האומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר, שחייב להתחיל נזירות מיד, שמא ימות? מתרץ ה"ערוך לנר": שיש הבדל בין חשש מיתה לזמן מוגבל לחשש מיתה לזמן בלתי מוגבל. היינו, אם הדבר קשור בזמן מוגבל, אין לחשוש שמא ימות, כיון שרוב בני אדם אינם מתים תוך זמן מוגבל, אבל לזמן שאינו מוגבל, כיון שכל בני אדם סופם למות, יש חשש. ולכן כאן שיש גבול עד הרגל אין לחשוש שמא ימות, כי רוב בני אדם אינם מתים פתאום. אבל בנזיר שלא קבע זמן לנזירותו, אלא אמר 'לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר', ובמשך זמן בלתי מוגבל בוודאי ימות, אם כן החשש מתחיל מיד.

בספר "אלף כתב" מביא: שמעתי מר"א כץ בשם מהרי"א ז"ל [?] פירוש הכתוב 'לא תאחר לשלמו' – דהול"ל 'לשלם', ופירש עפ"י הגה"ק המקובל רבי שמשון מאוסטרפולי זי"ע על היתר נדרים פורחים באויר, שמכל מצוה נברא מלאך, אמנם מלאך שנברא מנדר תלוי ועומד עד גמר בריאתו עד שישלם הנדר, עד אז לא נשלם המלאך. וזה "לא תאחר" נתינתך, כדי "לשלמו" ולהשלים המלאך.

מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך נדבה אשר דברת בפיו: (כג כד)

ה"בינה לעתים" מסביר: לא רק מה שנדרת ממש, אלא גם מוצא שפתיך בלי שום נדר, תשמור ועשית 'כאשר נדרת' – היינו כאילו נדרת. ובאיזה מן הדיבורים נאמר כן? ממשך הפסוק ואומר 'לה' אלקיך נדבה אשר דברת בפיו', אם זה ענין של ה' אלקיך כגון שאמרת ללמוד וכיו"ב, זוהי נדבת אשר דברת בפיו, היינו סתם דיבור פיו הוא כמו נדבה בפה ממש.

אומר ה"עשרה למאה" זצ"ל [אביו של הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע]: בשעת מעשה כשאדם נודר לדבר טוב בוודאי יש לו רגש של התלהבות לענין, אבל אח"כ מצטננת התלהבותו, ואף שהוא מקיים את נדרו – הרי זה כאילו כפאו שד, בלא לב ורצון. וע"ז אומר הכתוב: 'ועשית' – תקיים את נדרך באותו הלהט והחשק –

לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך למען יברכך ה' אלקיך בכל משלח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה: (כג כא)

הרב אב"ד קוטנא זצ"ל אומר טעם לאיסור ריבית: כי השי"ת רוצה שאדם יעשה חיל מיגיע כפיו, כנאמר: 'למען יברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה' – ולא להיות יושב בטל וממונו מתרבה על ידי נשך וריבית. 'לאחיך לא תשיך, למען יברכך ה' אלקיך בכל משלח ידך', כדי שברכתו תהיה על ידי משלח ידך.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: הרמב"ם מונה למצות עשה 'לנכרי תשיך', דהיינו כאשר לוויים כסף מגוי, מצוה לתת לו ריבית. ומה הענין בזה? אלא דקיימ"ל 'ביבוש קצירה תשברנה' – כלומר כאשר ייגמרו זכויות הגוים תשבר כוחם וישראל יגאלו. ונתינת הלואה נחשבת כמצוה, ולכן אמרה התורה שישלמו ריבית לגוי כדי שלא תהיה לו זכות במצוות ההלוואה שהרי 'חסד לאומים חטאת'.

כומר אחד שאל את רבי צבי ליון רבה של ברלין זצ"ל [וי"א ה"ישועות יעקב"]: בתורתכם נאמר 'לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך', האם יש במצוה זו משורת האמת והיושר?

ענהו הרב: ישראל נצטוו על נשך וריבית, וכל אדם מישראל אסור לו להלוות וללוות בריבית, כי גם המלוה וגם הלוה מוזהרים על כך. אולם אומות העולם לא נצטוו על איסורי לקיחת ונתינת נשך ותרבית, הנכרי רשאי לתת את כספו בנשך גם לישראל ואין מוחה בידו. אם כן, היכן היושר, שנכרי מלווה לישראל מותר לו לקחת ריבית, ואילו ישראל המלווה לנכרי יהא אסור לקחת ממנו ריבית? לפיכך אמרה התורה "לנכרי תשיך", כיון שגם הוא לוקח ממך נשך, 'ולאחיך לא תשיך' הואיל ואף הוא אינו משיך לך ודפח"ח.

אומר הגריד"א שליט"א: מה שייכות ברכת ארץ ישראל לריבית? וי"ל דהמלוה בריבית אינו קם בתחיית המתים, ובא הכתוב לומר שמי שאינו מלוה בריבית יזכה להיות בא"י אף שדר בחו"ל דיקום בתחיית המתים ויבוא בגלגול מחילות לארץ ישראל.

כי תדר נדר לה"א לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו ה"א מעמך והיה בך חטא: (כג כב)

כי יקח איש אשה חדשה וגו' נקי יהיה לביתו וגו' לא יחבל רחיים ורכב: (כד ה-ו)

בספר "מרום הרים" כותב: שמעתי בשם אדמו"ר הקדוש בעל ה"חידושי הרי"ם" שאמר, מה הלשון "נקי יהיה לביתו", אלא הכוונה כפי שדרשו חז"ל על הפסוק "ובעל השור נקי" כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. ושיבח האדמו"ר מגוסטנין זי"ע מימרא זו, ואמר: דברים אלו מתאימים לגאון וצדיק כמוהו.

עו"א: נקי יהיה לביתו ונקי שם הוי"ה, היינו, שהשי"ת בעצמו שומר את החתן בשנה הראשונה.

הגרדח"א מביא ב"ניצוץ אחד" בשם ה"חתם סופר" זצ"ל: "כי יש חובלים מהקב"ה רחיים ורכב, היינו, שהם מתנים עמו תנאי, אם תתן לי כמה כך וכך אלפי דינרים לפרנסתי, אתן לך כך וכך שעות תורה ביום, אך התורה מתלוננת, איך מלאך לבך לעמוד ולהתנות תנאים עם הקב"ה, והרי 'כי נפש הוא חובל' – הוא לוקח ממך את נפשך בכל לילה ולילה, ומחזירה לך תמיד בבוקר בבוקר, ואם אתה מאמינו על נשמתך ללא שום תנאי, איך זה שלא תאמינו על רחיים ורכב, שיתן לך כל צרכך, מאן דיהיב חיי יהיב מזוני.

ובשם דודי הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שמעתי לפרש מאמרם [ברכות סא:]: יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו – שלפעמים מבקשים מהאדם מעות לצדקה, ואף שהוא יודע שהקב"ה מחזיר לו הכל, אבל הואיל ואינו רואה זאת בחוש, הוא מתחמק. אומרים לו: והרי בכל לילה אתה מוותר על נשמתך ומאמין שתחזור להחיות את גופך, ואיך על ממון אתה חושש שמא לא יחזור אליך בשלימות נראה כי ממונך חביב עליך יותר מגופך.

הרה"צ רבי נחמיה'לי אלטר זצוק"ל אמר בשם אביו השפ"א זי"ע שאמר: הנה הקהל נוהג לעשות סעודת נשואין בריווח ולמשכן את עצמו ע"ז, וסעודת ברית מילה מקמצין, והוא היפך דעת התורה, שכתוב 'כי יקח איש אשה חדשה' וגו' וסמוך לי' 'לא יחבול' וגו', היינו שלא ימשכן את עצמו, אבל על ברית מילה מצינו במד' תנחומא [חיי שרה]: כשמל אדם את בנו אפילו ממשכן עצמו וישמח אותו היום וכו' עיי"ש.

'כאשר נדרת', כפי שהיית בשעת הנדר. [וכן כתב ה"תפארת שלמה" בפ' לך לך].

הרה"ק ה"ישמח ישראל" מאלכסנדר זי"ע פירש: שתעשה את מה שאמרת, כיון – שנדבה אשר דברת בפיו שכל מה שאתה יכול לדבר זהו נדבה ומתנה מהשי"ת, ולכן עליך לעשות את ציווי ה' לקיים את מה שנדרת.

אומר ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע: 'תשמור' – מלשון משמרת, מסננת, היינו: יש לסנן ולברור מה שמוציאים מהפה ...

כי יקח איש וגו' כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה וגו': (כד א)

ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר: (כד ב)
ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות וגו': (כד ג)

ב"קול אליהו" מביא בשם הגר"א לפרש: עפי"מ דאיתא בגמרא בסוף גיטין [צ.], בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר, ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו. ומסקנא דגמרא שם: דהא בזוג ראשון – שנאו המשלח, אבל בזוג שני אם שנא המשלח וכו'. עיי"ש.

וי"ל דכל זה מרומז כאן בקרא: 'כי יקח איש אשה וגו' כי מצא בה ערות דבר וכתב לה' וגו' – משמע בזוג ראשון דווקא 'ערות דבר' – כבית שמאי. 'ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון וכתב' וגו' – דמיירי בזוג שני לכן אפילו רק 'ושנאה' – יכול לגרשה כבית הלל, והכל מרומז בתורה היטב.

כותב ה"חידושי הרי"ם" זי"ע בשו"ת הרי"ם סי' ל"א: בני הרב המנוח מו' אברהם מרדכי ז"ל הקשה לי: על השיטות דכתובה מדרבנן כדי שלא תקל בעיניו להוציאה, [ביודעו שאם יוציאה יצטרך לשלם כתובה], דלדעת בית שמאי אפשר לגרש רק במוצא בה ערות דבר, א"כ מדוע הוצרכו לתקן כתובה, הרי ממה נפשך, אם לא מצא בה אסור לגרשה, ואם מצא בה – הרי אינה מקבלת כתובה? והשבתי לו: דחז"ל חששו שיעבור איסור ויגרש אפילו אם לא מצא בה ערות דבר, והגרשוין יחולו, לכן תקנו כתובה כדי למונעו מלעשות כן יעו"ש.

למרים "בדרך" בצאתכם ממצרים', עד כמה חמור עון לשה"ר, עד שהקב"ה לא המתין עמה עד שיגיעו ישראל לביתם וישבו על אדמתם, אלא עוד בהיותם "בדרך" העניש את מרים.

כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבוטו: (כד י)

ברש"י" מאומה – חוב של כלום.

שואל ה"חפץ חיים" זצ"ל: באמת צריך להבין, הלא ביותר היה צריך הכתוב לזרז על חוב גדול של כמה אלפים, וכאן משמע שרק על חוב של כלום 'לא תבוא לעבט עבוטו' – אבל על חוב גדול כלום אפשר לעבט עבוטו?

אולם הענין מתיישב אל נכון, בהקדם דברי רש"י בפרשת משפטים [כב כה] לענין השבת העבוט, שאומר הקב"ה כמה אתה חייב לי, והרי נפשך עולה אצלי כל אמש ואמש, ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך, אף אתה טול והשב. ע"כ. וידועים דברי הרמב"ם [דעות פ"ז ה"ז] לענין נקימה ונטירה שכתב שם: ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם, שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי, ואינו כדאי לנקום עליהם, וע"כ צותה התורה 'לא תקום ולא תטור את בני עמך'.

ומעתה הכתוב בא להורות, דכל החובות ואף היותר גדולים שאדם נושה בחבירו, הם בבחינת הבל והבאי, והוא מאה"כ: 'כי תשה ברעך משאת מאומה' – היינו החוב שאתה נושה בו הוא 'חוב של כלום' נגד מה שאתה חייב לי, ואעפ"כ אני מתנהג עמך ברחמים, אף אתה לא תבוא אל ביתו לעבט עבוטו.

וברוך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך: (כד יב)

ברש"י: וברוך – ואם אינו מברך וגו' ולך תהיה צדקה. כותב הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: ונראה לבאר כך, כי כשיחזור המשכון לעני בוודאי העני יברך אותו ונמצא אפשר יעשה זאת למען יברך אותו העני, ולזה מבאר הפסוק שאל יעשה זאת בכוונה הנ"ל רק יעשה למען ה' ולא יצפה לברכת העני בשביל זה.

וזה הרמז 'ולך תהיה צדקה' אתה תעשה הצדקה הזאת - כשתעשה המצוה לפני ה' אלקיך, פירוש כשתעשה המצוה רק בשביל ציווי הבורא יתברך ולא בשביל ברכת העני.

[ד.א. מספרים שהרה"ק ה"חלקת יהושע" מביאלא זי"ע הלך פעם בירושלים באיזור של "בתי ורשא", נכנס לאחד מהבתים שם, והתחיל לשאול ולברר מי היה גר כאן, עד שגילה שבמקום זה גר הצדיק הקדוש רבי נחמיה'לי בנו של ה"שפת אמת" זי"ע, שהיה גר תקופה בירושלים ושימש אז כראש ישיבת "שפת אמת" וחזר לפולין ונספה של עקדה"ש, הי"ד. ואז הבין למה הרגיש בבית זה קדושה יתירה ששורה שם.]

ברש"י: רחיים – היא התחתונה. רכב – היא העליונה.

אמר הרה"ק רבי יצחק מאמשינוב נ"י. זי"ע: שהתורה"ק באה ללמדנו שאם מצערים ח"ו ליהודי, הרי כל פרט ופרט נחשב לבדו ועל כל חלק וחלק מהצער עתיד המצער ליתן דו"ח, הגם שאותו הדבר בפני עצמו אינו חשוב כלום.

זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים: (כד ט)

ידועים דברי הרמב"ם [הל' טומאת צרעת פט"ז י]: הרי הפסוק אומר 'זכור את אשר עשה' – התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה שהייתה גדולה ממנו בשנים, וגידלתו על ברכיה, וסיכנה בעצמה להצילו מן הים, והיא לא דברה בגנותו אלא טעתה שהשוותה אותו לשאר נביאים, ואף הוא עצמו לא הקפיד על כל הדברים האלו שנאמר 'והאיש משה עניו מאד' – ואעפ"כ מיד נענשה בצרעת, ק"ו לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות. עכ"ל.

מפרש ה"חפץ חיים" זצ"ל מדוע נקט הכתוב שעונשה של מרים ניתן לה "בדרך" דייקא.

על פי מעשה שראה פעם בעת נסיעתו ברכבת; שקמה אשה וסגרה את החלון מפני הצינה. והנה, לאחר זמן מועט, קמה בתה ופתחה את החלון. אמרה לה האם: הלא רואה את שהרוח הנושבת מן החלון הפתוח מפריעה לי, וזו משיבה: אבל לי חם. קמה שוב האם ממקומה וסגרה שנית את החלון, וחזרה בתה ופתחה, וחוזר חלילה, ואז אמרה האם לבתה: חבי ותראי, כאשר נגיע הביתה, תבואי על עונשך. ע"כ. הרי שיש ללמוד ממעשה זה, ש"בדרך" לא מענישים, אלא אם כן היה זה ענין של פיקוח נפש.

ובזה נשכיל אומר: 'זכור את אשר עשה ה' אלוך

ב"ניצוץ אחד" מביא ששואל "ספר החיים" מאחיו של המהר"ל: למה נאמר 'לא יקרא עליך', יותר היה ראוי שיאמר 'וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא'.

ומתוך: כי הכסף של העני ניתן משמים כפקדון לעשיר, ואף שהעשיר חושב שהוא עושה טובה לעני, אבל למען האמת אינו אלא קופאי המנהל את כספי הזולת שכן 'יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב, [ויק"ר לח ח], לכך כל זמן שהוא נוהג כהוגן, אף אם חוטא לפעמים ומשורת הדין היה עליו להיענש באיבוד ממנו, עדיין מחמת שהתפלל עליו העני ומבקש מהקב"ה שימשיך להשפיע על העשיר אריכות ימים וממון רב, כדי שהוא ימשיך לתמוך בו, ראוי הוא לכך מצד תפילת העני. אבל כיון שהפסיק לתת לו, שוב לא יתפלל העני עליך, והרי יודע אתה היטב את מצבך, וכמה עבירות יש בידך, אשר בגינן ראוי לקחת ממך את כל הממון.

וז"ש 'ולא יקרא עליך אל ה'', היינו ששוב לא יתפלל אל ה' לשלוח פרנסתו על ידך, כי ממילא אתה לא נותן לו את שלו, והרי 'והיה בך חטא' – ומחמת עוונותיך תפסיד את הונך.

לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וגו': (כד טז)

פירש"י ז"ל: בעדות בנים וכו' עיי"ש. איתא בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: [וכן אומרים זאת בשם המהר"י מוורקא זי"ע שאמר בקטנותו לפני הרבי מלובלין זי"ע וייטב בעיניו] שהקשה מפני מה קרוב פסול לעדות אף לחובה? בשלמא לטובה מובן שמא יחפה עליו, אבל לחובה טעמא בעי? ואמר: כי כל קרוב צריך לראות זכות על קרובו ולא חובה, כי אין אדם רואה חובה לעצמו, וקרובו הוא כמו הוא בעצמו, ואם רואה חובה על קרובו "אינו בגדר אדם", לכן פסול לעדות.

כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה: (כד יט)
שואל ה"אגרא דפרקא": לכאורה הלא קי"ל מצות צריכות כוונה, ולמה ציוה ה' לקיים דוקא ע"י שכחה. אלא, דכל מה שהאדם עושה בעוה"ז אינו לבטלה כמבואר בזוה"ק, אם אדם התפלל שלא בכוונה אין מוצא שפתיו לריק, אלא האותיות נתונים כשומר תחת יד ממונה אחד עד בוא זמן אשר יתפלל תפילה בכוונה,

השב תשיב לו את העבוט ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך: (כד יג)

דורש הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: עליך להשיב לעני את המשכון, והוא יברכך על כך, הפסוק בא לרמז שהאדם חייב להחזיר את המשכון לעני, אבל לא על מנת שהעני יברכהו, אלא בגלל שכן ציוה בוראו. וזה אמור בפסוק: 'השב תשיב לו את העבוט' – תחזיר לעני את המשכון 'וברכך' – הוא יברך אותך על זה, אבל הכוונה שלך תהיה 'ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך' – עליו לעשות זה רק מסיבת היות זו מצוה אשר צוך ה' אלקיך.

בספר "מנחת ישראל" כתב דיש לבאר עפ"י דברי הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע, שאמר כי בכל מדה רעה ישנם אופנים שאפשר לנצלה לצד הטוב, ושאל הרבי ר' בונם זי"ע לאיזה דבר טוב יכולים לנצל אפיקורסות, והשיב כי אפיקורסות יכולים לנצל בעת נתינת צדקה, כי כשבאים ומספרים לאדם שבבית פלוני גוועים ברעב, ויש שם משפחה בת עשר נפשות ורעבים ללחם בא אז פתאום היצר הרע ומתלבש בלבוש מאמין גדול, ואומר לאדם, לא נורא, הקב"ה הזן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים הכי יעזוב משפחה בת עשר נפשות לגווע ברעב, לא יתכן הדבר, ובודאי ובלא שום ספק יעזור להם, וא"כ, אומר המלך זקן וכסיל לאדם אינך צריך לתת להם אף פרוטה. על זה – אומר הרבי ר' בונם – יש לאדם לנצל את האפיקורסות ולומר לו, אם אני לא אעזור להם, הם באמת ימותו ברעב, ואל תבלבל לי עתה באמונה עכתד"ק, והדברים ידועים. ובזה הכוונה בפסוק "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך" – שבצדקה אל תחכה על ה' אלקיך, אלא "לפני ה' אלקיך", מקודם לה' אלקיך – "לך תהיה צדקה".

ולא תזרח עליו השמש כי עני הוא וגו' ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא: (כד טו)

אומר הגה"ק רבי שלמה קליגר צוק"ל: עניות מעבירה את האדם על דעת קונו, ובזה שלא נתן לעני שכרו העבירה על דעת קונו ואין לו דעה צלולה להתפלל אל ה'. וזה שאמר: 'ולא תבא עליו השמש כי עני הוא וגו' ולא יקרא עליך היינו בגללך, - 'אל ה' – כלומר: שלא תהיה לעני דעה צלולה ולא יוכל להתפלל בגינך.

במשנה במסכת מכות: כמה מלקין אותו? ארבעים חסר אחד, שנאמר "במספר ארבעים", - מנין שהוא סמוך לארבעים. רבי יהודה אומר ארבעים שלמות הוא לוקה.

שאלו את ה"חידושי הרי"ם" זי"ע כשהיה ילד, היכי תמצא שבין לחכמים ובין לר' יהודה לוקין אותו דבר? והשיב: שליו ב"ד שעבר על ל"ט ל"ת, ובי"ד שלחוהו להלקות לאחר על ל"ת שעבר, והלקהו מ' מלקות – למ"ד שמלקין ל"ט א"כ הלקהו יתר אחת ועבר על "בל תוסיף", ומגיע לשליו ב"ד מ' פעמים ל"ט. ולר' יהודה שמלקין מ' מלקות – מגיע לו ל"ט פעמים מ'. ואין הבדל ביניהם במספר שמגיע לו. ודפח"ח.

והיה אם בן הכות הרשע וגו' והכהו לפניו כדי רשעתו: (כה ב)

ברש"י: לפניו כדי רשעתו ולאחריו כדי שתיים. מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו. אומר ה"כלי יקר": רמז לדברי חז"ל: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה וגו', והוא שכח אחד מלפניו – "מאין באת", ושנים מלאחריו: "לאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

עו"א: הטעם למספר ל"ט, לפי שכפר ב"אחד" העולה בגימטרי' למספר י"ג, ובתורה שנדרשת בי"ג מדות, ומרד ביצר טוב הבא אחר י"ג שנה [ג' פעמים י"ג עולה ל"ט]. וכל חוטא נכנס בו רוח שטות, והוא נעדר מן הבינה הבאה לארבעים שנה כדאי' בן ארבעים לבינה, לכן נאמר: 'והיה אם בן' – אם נחקור את הבינה הבאה בשנת הארבעים, והוא – זה החוטא – דומה כאילו לא הגיע לשנת ארבעים, בזאת תדע כי ראוי הוא להלקותו במספר שאינו ארבעים ממש, אלא סמוך לזה 'כי לא עם בינות הוא'.

ארבעים יכנו לא יוסיף וגו' ונקלה אחיך לעיניך: (כה ג)
הגה"ק מאוסטרובצה זי"ע בספרו "מאיר עיני חכמים" מביא בשם הרה"ק רבי דוד משה מצ'ורטקוב זי"ע: בגמ' אמרינן דאתו רבנן ובצרי חדא, ואין לוקין אלא ל"ט מלקות. והטעם, כיון שאדם נקלה על אשר חטא, יכול להיות שסיח דעתו מהחטא, ויחשוב שכבר קיבל עונשו, לכן אמרו רבנן להפחית מהשיעור, שידע האדם שעדיין לא בא על עונשו המלא ויפשפש במעשיו.

ואז יעלה גם את התפילות הקודמות, וכן במצוות מעשיות אם עשה שלא בכוונה אינם לבטלה, אלא לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ולכן ציוה ה' שתעשה מצוה זאת דוקא בלי כונה, כדי שבעת שיקיימוהו יעלו עמם את כל המצוות שעשו בלי כוונה.

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן: (כד כה)

שאל הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמאר זי"ע: על שום מה נשתנה מצות צדקה והחזקת עניים ת"ח, מכל המצוות כולן אשר היום לעשותן ומחר לקבל שכרם, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליבא, ואילו לגבי צדקה נאמר במפורש 'ובחנוני נא בזאת' וגו' 'עשר בשביל שתתעשר', וכו' ובכן מה נשתנה?

והסביר על זה הסבר נפלא: על הפסוק "כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן" פירש רש"י: מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר, בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית, אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל.

היוצא לנו מזה כי פועל בכרם אסור לו לאכול מאומה מפירות הכרם, אף על פי שהוא עובד שם, ועושה כל מיני מלאכות לטובת הכרם, בכל זאת אין לו רשות ליהנות מפרי הכרם, רק אימתי התירה לו התורה לאכול מענבי הכרם בשעת עבודתו? אך ורק בשעת עבודת בצירה בלבד, בשעה שהוא בוצר את ענבי הכרם, ושם אותם לתוך כליו של בעל הבית, רק אז מותר גם להפועל לאכול מפרי הכרם כפי נפשו, כלומר בשעה שהוא נותן לכליו של בעה"ב, באותה שעה מותר לו להפועל אף הוא לאכול.

נמצא כי בשעה שנותנים לכליו של בעה"ב, נהנה גם הפועל ואוכל לשובע נפשו. והנה בכל העבודות שאנו עובדים להקב"ה, השכר מזומן רק לעוה"ב, אבל מצות צדקה, שאנו נותנים לת"ח עניים, שהם כליו של הקב"ה ממש, ואם אנו נותנים לכיסו של הקב"ה, בדין הוא שניתן אז גם לכלים של הפועלים והעובדים, אשר על כן שאני מצות צדקה, שמגיע עבורה גם שכר בעוה"ז, וכל זמן שאנו נותנים לכליו של הקב"ה, שהם תלמידי החכמים, נותן הקב"ה שפע גם לכלים שלנו, לכלים של הנדיבים. ודפח"ח.

ארבעים יכנו לא יוסיף: (כה א)

להשתלש, ואין מלקין אלא במנין שראוי להשתלש, ומשום כך מלקין ל"ט שראוי להשתלש, ולכאורה מדוע באו חז"ל להפחית אחד כדי שיהא ראוי להשתלש, והלא היה אפשר לתת מ"ב מלקות שאף מנין זה ראוי להשתלש ולא היה יוצא חוטא נשכר, ע"כ סיימה התורה 'לא יוסיף' – שאסור להוסיף על המ', בגלל ש'פ'ן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה' – דאם יפחיתו לו לל"ט יהא זה שינוי במכה אחת, משא"כ אם יוסיפו למ"ב יהא זה הוספה של שנים על הסכום המקורי שהוא ארבעים, לפיכך אין זה מן הראוי שיוסיפו לו שנים, אלא עדיף להפחית לו אחד.

שואל ה"עברא דדשא": מפני מה נכתב בתורה באופן זה ולא נכתב להדיא ל"ט מלקות? אלא לרמז, שעל אף שהתורה אמרה ארבעים, מ"מ אין צריך למצות הדין עד תומו, ולהעניש עד הפרטה אחרונה, כי במצוה של הכאה אין צריך להדר בה ולקיימה בשלימות.

וכמו"כ אמרו חז"ל עה"פ "ואת ערום ועריה" – שבני ישראל במצרים היו ערומים במצוות, ובלא מעש"ט, ומובא ע"ד צחות שהגם שהיה להם מצות קבורת המת, לקבור ארבע חמישיות מבנ"י שמתו בג' ימי אפילה?

אלא, ע"כ המצוה לקבור יהודי אינה כדאית לצאת עברה ממצרים, אלא נאמר להם "בדמייך חיי" – את דמך שלך תתן, ולא דם אחרים. לתת מדם עצמו ובשרו – הוא זכות לצאת ממצרים ולא דם של אחרים.

עו"א: במסורה ב' פעמים כתיב 'ארבעים' בראש פסוק, בפרשתן 'ארבעים יכנו לא יוסיף', ומה שאומרים בקבלת שבת 'ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם', ויש לבאר השייכות.

ואפ"ל עפי"מ דאי' בגמ' [ברכות ז.]: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות, וריש לקיש אמר יותר ממאה מלקיות. וזה מה שמרומז במסורה, דאכן 'ארבעים יכנו', אבל כל זה לא יועיל אם הלב לא נפתח והמרדות אינה נכנסת לתוככי הלב ונשאר מבחוץ, ואין שום תועלת מכל הארבעים מלקיות אם נשארים 'עם תועי לבב הם', כי עיקר ההתעוררות הנצרכה הוא התעוררות שבלב – מרדות אחת בלבו של אדם.

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע מפרש למה בצרו רבנן חדא, שבאמת יהודי אינו חוטא חטא מושלם, יש לו תמיד נקיפות מצפון ולבבו אינו שלם עם חטאו, לכן גם בעונש יש להפחית לו משהו...

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם דודו הרה"ק רבי מנדל'י מפאביניץ זי"ע הי"ד להסביר את דרשת חז"ל שהכוונה רק ל"ט: דהנה האדם עשה כאן עבירה שמגיע לו ע"ז ארבעים מלקות, והוא נמצא עכשיו בזמן מאד קשה והוא מסתובב בחשכות, וכדכתיב 'והיה אם בן הכות הרשע', ומאד קשה לו להחלץ מזה ולהתחיל לעשות תשובה, ולכן אתו רבנן ובצרו חדא, דהיינו שבאו רבנן והורידו קצת, הם פתחו לו פתח, הם האירו לו קצת לבפנים כדי שהוא יוכל להתחיל לצאת מהחשכות ולעשות אח"כ תשובה שלימה 'ולבבו יבין ושב ורפא לו'.

עו"א בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: 'ארבעים יכנו' רמז לאלול, כנגד הארבעים יום שעלה משה למרום לקבל הלוחות, וזה זמן מסוגל, כי הרשעים אחרי שמלקין אותם הם עושים תשובה.

בגמרא [מכות כב:]: אמר רבא כמה טיפשאי אינשי דקיימי מקמיה דספר תורה ולא קיימי מקמיה דגברא רבה, דאילו בס"ת כתיב ארבעים, ואתי רבנן בצרו חדא עיי"ש.

שאל הרה"ק רי"מ מאוסטרובצא זי"ע: דאף אם רצה רבא לתאר גדולת רבנן וכחן של חכמי התורה, לא מצאו מאומה זולת זה שבצרו ממנין המלקות, והלא כל תורה שבע"פ גילו לנו חכמים אלו, ויש להם כח לעקור דבר מן התורה.

ותירץ: דשמעינן מינה דלמעט מכה ואף רק מרדה אחת מישראל – הוא היקר והמשובח מכל, ודייקא זה שבצרו חדא מסכום המלקות הוא התמונה הכי יפה ממהותן וקדושתן של רבנן.

המהרי"ל דיסקין זצ"ל מבאר: דמה שנאמר 'לא יוסיף פן יוסף' – בא כהסבר לכך דלא ילקי ארבעים אלא ל"ט, דהנה דרשו חז"ל (מכות כב.) דאין מלקין ארבעים אלא ל"ט, ובאמת היה ראוי להלקותו ארבעים כנגד מ' יום שקודם יצירת הולד או כנגד מ' יום שהיה משרע"ה בהר סיני, אלא דמכיוון שמספר ארבעים אינו ראוי

ואבן גדולה וקטנה" ושאר הדברים, לא מרמה ולא מחניף ולא מתנשא, אלא עושה מלאכתו באמונה. בערב שבת הלכתי למרחץ לראות את התנהגותו של הבלן, וראיתי שגם הוא משתמש ברמיה וחנופה, לעשירים הוא מגיש דלי מים, מוסיף להם הכל ברצונם, מכין להם מקום מראש וכדומה, ואע"פ שהעניים משלמים לו אותו מחיר, בכ"ז הבלן מחניף לעשירים, מתרפס לפניהם, והעניים נשארים מרומים, אז אמרתי, אם כך, אם גם במרחץ יש איפה ואיפה שקר וחנופה, אולי יותר כדאי להיות רב...

אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך: (כה טו)

אומר הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע: צריך האדם להזהר במידה של צדק. כי לפי התנהגותו כן מתנהג ה' עמו. נמצא אם האדם אינו מדקדק למדוד לחברו בצמצום דווקא, אלא מותיר לו יתר על המידה הראויה לו, גם הקב"ה יעשה לו כל למעלה: אם כף העוונות עולה על כף הזכויות מכריע הקב"ה לזכות. אבל כשאדם אינו נותן מידה שלימה, טוען השטן: הלה לא נתן מידה טובה, ולמה תכריע כף זכות, ומשלמים לו מידה כנגד מידה.

כי תועבת ה' אלקיך כל עושה אלה כל עושה עון: (כה טז)

ואומר ה"כתב סופר" זצ"ל: דהנה אפשר לחשוב שמותר לרמות אדם שהוא רמאי ומרמה אחרים, למדוד לו כמדתו, אך באמת אין זה דרך הישרה שיבור לו האדם, כמו שאמרו חז"ל בתר גנבא גנוב וטעמא טעים (ברכות ה:), וברש"י: הגונב מן הגנב אף הוא טועם טעם גניבה. וזה שאמר הכתוב: 'כי תועבת ה' כל עושה אלה' – גניבה וגזילה גם אם עושה לכל עושה עול – לגנב ולגזלן. ודפח"ח.

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: (כה יז)
אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים: (כה יח)

ברש"י: אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגירוי

בגמ' מכות: כשנקלה הרי הוא כאחיק. אומר החיד"א זצ"ל: כשלקה מנין מכות כמנין "אחיק", היינו ל"ט, הרי הוא קרוי אחיק.

לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן: (כה יג)

אומר ה"בן איש חי": ידוע כל אדם יש לו בבטנו ארבע מרות, וחוליו בא כשהמרות הם לא שוות והאחת מתגברת על השניה. ורומז הכתוב: 'לא יהיה וגו' אם תרצה שלא יהיה לך שינוי בכיס המרה, הרי תראה להזהר שלא יהיה לך בביתך 'איפה ואיפה גדולה וקטנה' – שינוי המשקולות, 'למען יאריכו ימיך' – מדה כנגד מדה.

ברש"י: שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה. אומר הרה"ק ה"אור המאיר" זי"ע: ונראה, כי ידוע שהאותיות הקדושות נקראות אבנים, שמהם הושתת ונבנה העולם. בנוהג שבעולם אדם מתפלל לה' על פרנסה, הריהו מוציא את דבריו בפיו ברורים ומבוררים כל צרכם, מחתך כל דיבור ומלטש כל אות ואות ואומר בפה מלא: פרנסה, רבונו של עולם פרנסה. אך כאשר תפילתו מתקבלת לפני אדון כל ומן השמים השפיעו לו עושר ונכסים הוא מלא ברכות ה', כשבא ליתן שבח והודאה לה' על כל הטוב אשר גמלהו ולהפריש צדקה לעניים, כאן כאילו ניטל ממנו כח הדיבור, ובקול חלש ונמוך הוא מגמגם ונודב צדקה – לכן אמרו חכמינו, שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.

לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה: (כה יד)

הרבי ר' שמעלקא זצ"ל היה עניו גדול. כשהגיע לניקלשבורג להתמנות לרב, וראשי הקהל היו נכונים לתת לו כתב הרבנות, ביקש לעכב עד מוצאי שבת, כשבאו אליו במוצש"ק לשמוע את תשובתו, אמר להם: ניחא, אין ברירה, אולי יותר טוב להיות אצלכם רב. כשרצו לשמוע ממנו את פשר התשובה, וטעם הדחיה למוצש"ק, אמר להם: אגיד לכם את האמת, הכבוד הגדול שהנחלתם לי בקבלת הפנים שלכם השפיע עלי לרעה, פחדתי שמא אלכד ברשת של גאוה, ואיך אוכל לא לשאת פנים לאנשים שמכבדים אותי כ"כ, וראיתי שגם החנופה טומנת לי פח. אמרתי בלבי, אהיה "בלן", חשבתי לתומי שלבלן אין עסקים, אין לו ענין ב"אבן

מדייק הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: שכל הפרשה נאמרה בלשון יחיד, 'זכור, אשר קרך' וכו', משום שעמלק לא יכל לנצח אלא את זה שהיה בפני עצמו, פרוש מן הכלל, שהענן היה פולטו, והוא נפל בידי עמלק. אבל הללו שהיו מחוברים יחד לכלל ישראל, היה הענן מגן עליהם ולא נפלו ביד עמלק, סימן הוא לדורות: כל זמן שישראל באחדות אין עמלק שולט בהם.

אומר הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע: יהודי צריך להתלהב בבואו לעשות מצוה ולעבוד קונו בתורה ובתפילה. וכן צריך הוא לצנן להט גופו בבואו לעסוק בעניני עוה"ז והוא עלול להכשל בעבירה, ויצר הרע מה מעשהו? כשהיהודי בא לדבר מצוה הריהו מצננו ומקרר התלהבותו – "אשר קרך" – ואילו כשנזדמנה עבירה לידו או סתם כך הנאה גשמית הריהו משלהב תאוות גופו...

לפיכך נקראת פעם התורה "מים" – "הוי כל צמא לכו למים" ופעם "אש", - הלא כה דברי כאש, סגולתה נגד היצר בכל גווניו, מקרר או מחמם.

ב"ניצוץ אחד" מביא ששואל ה"לקוטי חבר בן חיים" [תלמידו של החת"ס זצ"ל]: מהו שהדגישה התורה פעמיים את היות בני ישראל 'בדרך'? ומבאר: לפי שזו עיקר הטענה כנגד עמלק. כי אילו היתה לבני"י ארץ מושב, היה איכשהו מובן, כי דרך היא שפורצות מלחמות עולם מזה שאומה אחת רוצה לכבוש חלקת אדמה מאומה אחרת. ואין סוף סכסוכים נובעים ממחלוקות על נדל"ן. אבל כאן הרי בני"י היו בדרך, ועדיין לא היתה להם שום ארץ, כך שלא היתה שום סיבה מוצדקת לפתוח נגדם במלחמה, זולת רשעות לשמה, ואין זו אלא שנאת עולם לעם עולם, וע"ז יש להשיב להם בשנאת עולם עד סוף כל הדורות.

"זכור את אשר עשה לך עמלק" – אומר הגה"ח רבי יצחק אייזיק מהומיל זצ"ל עמלק יכול לפגוע רק במי שהוא מובדל בפני עצמו 'לך', אך מי שהוא ביחד עם חסידים אין עמלק יכול לשלוט בו.

'אשר קרך' – אומר הרה"ק ר' וואלף סטריקוב'ער זי"ע בספרו "זר זהב" – עמלק רצה להכניס בהם שיעבדו את ה' במקרה ובהרגל, היפך כוונת השי"ת.

האויב, שנאמר 'מאזני מרמה תועבת ה', וכתוב בתריה 'בא זדון ויבא קלון'.

אומר המהר"ל: דע כי כאשר ברא הקב"ה העולם והעמידו - מדד ושקל ופלס לכל אחד ואחד קיומו בפני עצמו, שלא יהיה כל אחד נוגע בחברו כלל, אפילו כחוט השערה, וכן כל הנמצאים בעולם משוערים, והוא השיעור האלקי אשר שיער את הכל. ולפיכך כאשר האדם משקר במדות ובשיעורים הנוהגים בבריות, בא האויב, שהיה לו מקודם מידה משוערת אשר בה שיער הקב"ה שלא יוסיף בכוחו ולא ירבה בגבולו, להיות נכנס בתחום חברו ויוצא גם הוא מן המדה והשיעור.

אומר הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע: הנה התורה הזהירנו לזכור תמיד ד' זכירות אשר הם עקרי ושרשי הדת: הא' לזכור מעמד הר סיני. להיות בעיני כל איש ישראל תמיד בכל עת ורגע כאילו עומד עכשיו בהר סיני לקבל התורה. הב' זכירת מעשה מרים, להתבונן ולראות שהגם שהיתה צדקת ונביאה נענשה על שדיברה באחיה במשה רבינו. הג' זכירת שבת, שצריך האדם להיזהר ולקדש את יום השבת, לזכור בכל ימי החול את יום השבת ולצפות עליה.

והרביעית היא זכירת מעשה עמלק, שידע האדם כי הגם שכבר עלה ונתעלה בדביקות גדול ולבו בוער כאש לעבודתו ית"ש, ניצוץ היצה"ר עודנו טמון בלבו, ומאד צריך להזהר ולהשגיח על עצמו בעינא פקיחא שלא לתת מקום לחלק הרע שבו, כי אף כאשר חושב שהוא במדריגה גדולה בדביקות הבורא, יוכל להיות שפתאום תתעורר בקרבו תאות היצר, ולכן הגם שכבר זוכר את כל הזכירות שבת ומתן תורה וכו', צריך להזהר ולהשגיח על זה מאד מאד בכל רגע, למחות זכרו של עמלק, היינו הכח הרע, מלבו. ועיי"ש בהסברו באריכות את הדברים.

אמר הרבי מלובלין זי"ע: בוא וראה שיש שני סוגים של יצה"ר, האחד מחמם את האדם לעבירה רח"ל, ואילו הסוג השני הוא יותר גרוע, כי האדם אינו ערוך כדבעי להילחם בו, והוא 'אשר קרך בדרך' – כלומר, שמקרר את האדם מקיום המצוות, ומצנן אותו מעבודת השי"ת והיא טומאת עמלק שנצטוונו למחות זכרו, והיינו שנשתדל לקיים את המצוות בהתלהבות אש קודש, ובכך גורמים למחיית עמלק.

מאכט איהם פאר א שיינעם יודען הוא עושהו בעיני עצמו לאיש נכבד.

ואח"ז שאל: למה לא כתוב "אשר יקרך" בדרך, והשיב בלשון צחות: כי מהראוי והנכון שלא יהיה יהודי בדרך הזה...

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע אמר: כל זמן שאתה במדרגת אדם פשוט, אזי "זכור את אשר עשה לך עמלק" – אתה רשאי לזכור מה שעשה עמלק לך ולהתנקם בו, אבל "והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך" כשתהיה במדרגת צדיק ותתגבר על כל אויביך – "תמחה את זכר עמלק מתחת השמים", תהיה כוונתך כדי למחוק אותו מתחת השמים – מפני הרעה שעשה כלפי שמים.

ברש"י: ויזנב בך – מכת זנב. חותך מילות וזורק כלפי מעלה.

בספר "דרוש שמואל" לנכד הסמ"ע מביא בשם הגאון הגדול רבי נפתלי כץ ה"סמיכת חכמים" זצ"ל: שאמר לפרש בזה מה שאמרו בסוף מסכת קידושין [פב]: הכשר שבטבחים שותפו של עמלק, שפירש עפ"י מה דאי' בגמרא שבת [קנו]. האי מאן דנולד במזל מאדים יהיה שופך דמים, מאי תקנתיה להוי טבחא או מוהלא. והנה זה שבחר להיות טבח משום שהוא במזל מאדים, אם כן למה לא נעשה מוהל, אלא על כרחך שמאס במילה, ואם כן שפיר הוי שותפו של עמלק שמאס במילה וזרקן כלפי מעלה.

ברש"י: כל הנחשלים אחרך – חסרי כח מחמת חטאם, שהיה הענן פולטן.

ובמדרש תנחומא: שאלו היו משבט דן שעבדו ע"ז ופלטן הענן.

שואל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: לכאורה קשה, א"כ למה עמד הדגל של מחנה דן, אשר ונפתלי, דוקא אצל שבט דן, ולא אצל אשר ונפתלי, הלא היה צ"ל אצל השבט המובחר.

וי"ל כי מצינו ששבט דן היו כל מעשיהם עפ"י דין, כדאיתא בגמ' [פסחים ד.]. בהאי דאמר דוני דיני אמרי שמע מינה מדין קאתי, דכתיב 'דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל'. ולפי זה היו אנשי שבט דן דנים בלבם: מה שייכות יש לנו אצל הענן, ולא רצו להיכנס לתוך הענן. וזהו עיקר תכלית הדגל, שכל אחד ואחד יכיר את ערכו

הרבי ר' ברוך ממז'בז' זי"ע אומר על הפסוק הזה: סימן מובהק הוא – אדם שהוא "תמיד עיף ויגע" ואינו מזדרח לקיים תורה ומצוות, מן הסתם הריהו גם "ולא ירא אלקים".

אמר הס"ק מסלונים זי"ע: על האדם לדעת כי תפקידו למחות את מחשבת העמלק שהוא רוצה להכניס הכל בבחינת טבע שהוא מתחת לשמים. כי דרך הטבע נקרא מתחת השמים, ולמעלה מן הטבע נקרא מעל השמים, כמד"כ [תהלים נז יא] 'כי גדול מעל שמים חסדך'.

בתרגום יונתן: ואפילו ליומא מלכא משיחא לא תתנשי. שואל הרבי ה"לב שמחה" זי"ע: שביומי משיחא כבר ימחה שמו של עמלק כולו, ועל מה הציווי 'תמחה את זכר עמלק'?

ואפשר הכוונה לימות המשיח – והם ב' אלפים האחרונים משנות העולם שנקראים ימות המשיח כאמרם ז"ל בגמ' וכו', ולא דווקא בביאת המשיח כי אז לא נצטרך עוד כי יהיה ה' שלם וכסאו שלם והבן.

א"ה: אמנם עפ"י דברי ה"לב שמחה" זי"ע, אפשר ליישב את קושית ה"מנחת חינוך" על החינוך. שבספר "החינוך" מצוה תר"ג כתב: ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן "בזכרים", כי להם לעשות המלחמה "ונקמת האויב", ולא לנשים עיי"ש.

שואל ה"מנחת חינוך": מאיפיה לוקח החינוך שהסיבה היא נקמת האויב, אולי יש עוד סיבות שמימיות וא"כ זה ינהג גם לאחר מחיית עמלק, וא"כ אין זה מצוה שהזמן גרמא ונשים חייבות? ומביאים ראיה לקושיתו, מדברי התרגום יונתן הנ"ל, שגם לעתיד לבא יהיה מצות מחיית עמלק, ואע"פ שכבר נגמרה הנקמה? וא"כ ראיה שזה מצוה תמידית.

ולפי דברי ה"לב שמחה", אין ראיה מהתרגום"י, שכונתו על ב' אלפים האחרונים מימות העולם, ואז עוד לא נגמרה הנקמה, ובאמת זה מצוה שהזמן גרמא רק עד שימחה שמו של עמלק, ולכן נשים פטורות. ודו"ק.

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע אמר בדרך צחות: "אשר קרך" הוא לשון יוקר, פי' שהיצה"ר ייקרך, היינו שהיצה"ר מפתה אותך שתהיה יקר בעיניך. "בדרך", פי' כי אתה הולך בדרך התורה ותיקר נפשך בעיניך, ער

וזוהו 'והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב' דהיינו שישלימו עמך כל העבו"ם, מ"מ 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמים', כי אין לבטוח על השלמתו עמך, כי 'אין שלום אמר ה' לרשעים', ואין אנו בטוחים ממנו עד אשר לא ישאר ממנו שום זכר לעולם.

הרה"ק מסדיגורה זי"ע אמר פעם לפרש הכתוב דרך מליצה ישרה כלפי מעלה: 'ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים', כלומר בזמן שישראל הם בבחינת 'עייף ויגע', עייפים ויגעים מטרדות הזמן ותוקף הצרות, 'ולא ירא אלקים', אינם יראים את ה' כראוי. 'והיה בהניח', ר"ל כאשר יהיה להם נייחא, ויימשך להם שפע פרנסה ונחת, אז ה' אלקיך, יעבדו את השי"ת.

עוד מובא בשמו שאמר פעם מליצה ישרה כלפי מעלה: רבונו של עולם, במצרים היו ישראל ר"י שנה ולא יכלו להתממה עוד, והיית מוכרח לגאלם מחשש שאם יתעכבו עוד רגע לא יוכלו להגאל עוד, בחורבן בית ראשון היו בגלות בבבל שבעים שנה בלבד ולא יכלו להיות שם עוד ונגאלו, "עתה נמצאים אנו קרוב לאלפיים שנה בגלות קשה כזה, און די האסט גארנישט מורא"...

ברש"י: עייף בצמא דכתיב 'ויצמא שם העם למים' וכתיב אחריו 'ויבא עמלק'.

שואל ה"בית הלוי" זצ"ל: מה ענין להזכיר ענין זה כאן במעשה עמלק? ונראה, כי עיקר תוקפו של עמלק היה ע"י מעשה כשפים, כמ"ש רש"י [שמות יז טו] עה"פ 'בחר לנו אנשים' – שיודעים לבטל כשפים, לפי שבני עמלק מכשפין היו עב"ל. ולכן העמיד משה את החמה כדאיתא [ע"ז כה]. כדי לבטל כישופו של עמלק, דכיוון דעמדה החמה ולא הלכו המזלות, בטל מעשה הכישוף שלו, שהוא ע"י השבעת הכוכבים והמזלות. והנה עיקר תגבורת הכישוף הוא במקום שאין מים, כדאי [סנהדרין סז]: ושם כתב רש"י: שכל דבר כישוף נמחה ע"י מים חיים, כי מים מבטלין כח הכישוף. ולכן הזכיר כאן שבאותו מקום לא היה מים לבטל הכישוף.

והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: (כה יט)
הרבי ה"לב שמחה" זי"ע כותב: ה"חידושי הרי"ם" ז"ל

וידע את מדריגתו הפחותה, ואעפ"כ היו בדבר הזה עובדי ע"ז ח"ו, כי מה להם להרהר אחר ציווי השי"ת, שציוה להם להיכנס לתוך הענן, כי אפילו אם האדם יודע בעצמו שאינו כדאי להיכנס, מוכרח לעשות כך מחמת ציווי השי"ת.

הרה"ק רבי צבי הירש דיסקעס זי"ע [חותנו של הרה"ק רבי דוד מקאצק זי"ע] אמר: מורי ורבי מלובלין היה מפרש 'ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים' – יש אנשים והם כבר 'עייפים' מרוב עבודה, 'יגעים' מסגופים ותעניתים, ובכל זאת 'ולא ירא אלקים' – חסרה להם עדיין יראה פשוטה.

הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע מבאר: הכלל, אם אדם יש לו יראה ואהבה להשי"ת, אז עבודת התפילה והתורה אין נחשבין אצלו למלאכה, כי הוא תענוג אצלו, ומלאכה לא נקרא רק דבר שצריך יגיעות בשר, אבל מי שיש לו אהבה להשי"ת בכלות הנפש לא יעף ולא יגע בשעת עבודת התפילה והתורה, אדרבא, אצלו הוא תענוג גדול ומוסיף לו עוד כח, כמ"ש [ישעיה מ לא]: 'וקוי ה' יחליפו כח'. ומי שיש לו יגיעה בשעת התפילה ולא יכול להתפלל בהתלהבות הוא סימן שאין לו יראה בשלימות.

וזוהו: 'ואתה עייף ויגע' – רצ"ל אם בשעת התפילה וכדומה, קשה לך הדבר, סימן הוא 'ולא ירא אלקים' – שאין לך יראת שמים.

המגיד מדובנא זצ"ל אמר, שעמלק הוא השונא האמיתי שאין שלום לו לעולם, והמופת לזה על דרך משל: אם תראה מסיבת רעים יושבין בסעודה ותרצה להכיר מי מהם זולל וסובא, תראה מי שמלקט פירורי אוכל מן השולחן ושיוורי כוסות מן המשקים – זהו זולל וסובא האמיתי. כי מי שאינו אוכל רק לשובע נפשו ושותה לשבור צמאונו, לא יביט אל פירורין וטיפת יין, כי באלה לא ירוה ולא ישבע. ככה משפט הנלחם עם שונאו ומתגבר עליו, שבהכותו את רוב מחנהו עם הגבורים, אזי לא ישים לב אל שארית העם החלשים להכותם, לא כן עמלק שנאמר עליו 'ויזנב בך כל הנחשלים אחריו', וכן באדום נאמר 'ערו ערו עד היסוד בה', ומה איכפת ליה על היסוד אם הבית כבר נשרף, אבל זה מורה על תכלית שנאתו לישראל, ושמקור השנאה של כל העמים אצלו הוא.

הנסתרים העושים עצמם לאוהביכם ובלבבם זוממים הם להשמיד אתכם, אותם אני אמחה. וכן בימי מרדכי ואסתר היו אויבים גלויים ונסתרים, ועל זה שאל אחשורוש את אסתר 'מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן', ד'זה' מרמז על אויב גלוי, ו'הוא' מרמז על אויב נסתר.

עוד אומר הגר"א [וכבר הבאתי את זה בפרשיות קודמות] וז"ל: חמישה מיני ערב רב הם: א'. בעלי מחלוקת ובעלי לשון הרע. ב. הרודפים אחר התאוה. ג. הרמאים שמראים עצמם כצדיקים, ואין לבם שלם. ד. הרודפים אחר הכבוד, ובונים חרבות למו לעשות להם שם. ה. הרודפים אחר הממון. אך בעלי המחלוקת ולשון הרע הוא נגד כולם, והם נקראים עמלקים, ואין בן דוד בא עד שיעברו מן העולם ועליהם נאמר 'תמחה את זכר עמלק' כמבואר בזוהר.

בספר "פרפראות לחכמה" כתב: כאשר תמחה את 'זכר' מתיבת 'עמלק' ישאר כמנין י"ג, שהוא גימטריא של התיבה 'אחד'. לרמז כי ביום שיימחה עמלק אז יהיה ה' אחד ושמו אחד, דאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק.

הרה"ק ה"תפארת שמואל" מאלכסנדר זי"ע מפרש: תמחה את זכרו של עמלק וממשיכי דרכו, האומרים שכל הנעשה בהאי עלמא נעשה מאליו 'מתחת השמים' – ואין השגחה עליונה על כל פרט ופרט, אין לנו אלא להשריש בקרבנו שכל אשר יארע בעולם, בין לטב ובין למוטב הכל נעשה בדבר הקב"ה היושב בשמים ממעל ומנהיג את עולמו בכל צעד ושעל.

חודש אלול

מאמר מהספה"ק "שערי ארכה" להגה"ק רבי יעקב אבוחצירא זי"ע – לחודש אלול:

זוהמע"ה אמר: 'דום לה' והתחולל לו אל תתחר במצליח דרכו באיש עושה מזמות': (תה' לו ז) לה' והתחולל לו אל ר"ת למפרע "אלול". ובא רמז 'אלול' בכאן לרמז את האדם להתעורר משנתו לעשות תשובה באלול שהוא עת רחמים ועת רצון, לבל ישיא אותו יצה"ר במועצותיו הרעים שאיך יוכל לחזור

הגיד 'והיה בהניח' קאי על שבת קודש, כי במ רצה להניח להם, 'לא תשכח' ג"כ כדאי' בשב"ק יום שבתון אין לשכוח, חשבתני רמז לדבר, שפרשה זו כתובה בשביעי, הרמז על ש"ק.

בספר "אמרי פינחס" להרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע מביא שאיתא בשם הבעש"ט הק' זי"ע שכל אומה מאומות העולם יש לה אחיזה באיזו מידה רעה, וכאשר אדם מישראל מזכך עצמו במדה מסויימת, מכניע בזה את האומה הנאחזת באותה מידה.

והנה מידת עמלק היא הכעס, כנרמז בפסוק: כי רג"ע באפו, רג"ע ר"ת: ראשית ג' יום עמלק, אם כן על ידי תיקון מידת הכעס יכולין להתגבר על עמלק.

ואיתא בשערי קדושה להקדוש רבי חיים ויטאל זי"ע שמדת הכעס היא ענף ממדת הגאווה, כי מה שאדם כועס זה מפני שמתגאה בעצמו, לכן כאשר רואה איזו דבר אינו נעשה כרצונו בא לכלל כעס.

והמתגאה וכועס שוכח מהשי"ת, כדאיתא בסמ"ג שהמתגאה עובר על הכתוב "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך", כי ע"י הגיאות שוכח את השי"ת כמו שנאמר "ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך".

וזוה שאמר הכתוב: 'תמחה את זכר עמלק', היינו שתעקור מלבך את מדת עמלק, היא מדת הכעס והגאווה, ותשיג מדת הכנעה וענוה, עי"ז 'לא תשכח' את השי"ת, אלא תוכל לזכרו תמיד בכל עת.

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע שואל: שבפ' בשלח כתוב 'כי מחה אמחה את זכר עמלק' דמשמע שהקב"ה ימחה? אלא, דהנה השי"ת ציוה את ישראל שישתדלו ויתאמצו הם [בעצמם] למחות את זכר עמלק, שהוא הקליפה הרע בחי' עמלק כידוע, רק למשה אמר 'ושים באזני יהושע', שאמר לו בסוד אשר הם בעצמם בלי עזר אלקי אין בכחם למחות, רק "מחה אמחה" – אני את זכר עמלק, ע"ד אמרם ז"ל אלמלי הקב"ה עוזרו לא יוכל לו.

בשם הגר"א אומרים לתרץ שאלה זו: דאפשר שבכל דור ודור עומדים אויבים גלויים ונסתרים נגד עם ישראל, והאויבים הנסתרים עושים את עצמם כאוהבים, והם יותר גרועים מהאויבים הגלויים, לכן אמר הקב"ה: על האויבים הגלויים תמחו אתם אותם, מאחר שאתם מכירים ורואים אותם, אבל את האויבים

מפרש הרה"ק ה"שפע חיים" זי"ע: דהנה כשמגיע אלול, הזמן גרמא שאדם ממשמש במעשיו, איך כל עבודתו מלאה פניות ושקר, שיפארוהו ויתנו לו כבוד וממון וכדומה, בשעה שבני אדם מצויין הוא עוסק בתורה ועבודה, ובלילה כשאין בני אדם מצויין ואינם מתבוננים בהתנהגותו אזי הוא נופל למ"ט שערי טומאה.

וזהו אני לדודי ודודי לי, שיש לו לאדם להתחרט על השקר שבעבודתו, ולקבל על עצמו להיות "אני לדודי" דהיינו לעבדו בלבב שלם, אף בשעה שרק "דודי לי" ושאיין אדם רואה במעשיו – זולתי ה'.

אין אדם חוטא ולא לו (קידושין סג):

אומר הרה"ק ה"דמשק אליעזר" זי"ע: ל א ל ו הם אותיות **אלול**, לרמז: כאשר מגיע חודש אלול האדם כבר אינו חוטא.

יהא רעוא קמיה דתשרי על עמיה (בזמירות לש"ק):

אומר הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע: יהא רעוא – צריך רצון והתעוררות לתשובה- קמיה דתשרי על עמיה – קודם שיגיע חודש תשרי.

הרה"ק ה"דמשק אליעזר" זי"ע אומר באופן אחר: יהא רעוא על עמיה – יהיה לרצון ולנחת רוח מלפניו העבודה הרוחנית של עם ישראל – קמיה דתשרי, עוד קודם שמגיע חודש תשרי, היינו שכבר בימי הרחמים והסליחות בחודש אלול תהיה עבודתם רצויה לפניו.

לדוד ה' אורי וישעי (כז א):

אומר הרבי ה"לב שמחה" זי"ע: אי' במד' אורי זה ראש השנה וישעי זה יום כיפור, ראיתי בספר: לדוד הוי' (עם הכולל) בגימ' אלול (עם האותיות), 'אורי וישעי' ימי אורה, ו ענני לך אמר ל בי וגו' **אלול**, (אלול בגימ' בינה כדאי' ולבבו יבין ושב), 'בקשו פני' וגו' ראש השנה, 'את פניך ה' אבקש' - יום כיפור.

לולא האמנתי לראות בטוב (תהלים כז יג):

בשם הרבי מקאצק זי"ע: לולא אותיות "אלול" האמנתי לראות בטוב – כל יהודי משתדל אז להטיב דרכו.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע אמר: דוד המלך ע"ה אמר, ונתפשט המנהג בישראל לומר זאת ב' פעמים בכל יום

בתשובה והוא בכל חודשי השנה היה פרא למוד מדבר, ומתהלך אחר עצת היצה"ר, וטבע במצולות ים, ועכשיו ברגע קטן יוכל להינצל ממנו, ובזה יבוא לאדם רפיון ידים ושפלות רוח וימנע מלעשות תשובה.

ע"ז בא דוהמע"ה לחזק את ידיו שלא ימנע מלעשות תשובה, כי התשובה מועילה בכל זמן, ובפרט בחודש הזה שהוא מסוגל לתשובה, והקב"ה מצוי וקרוב בו, וימינו פשוטה לקבל שבים יותר מן החדשים האחרים, ודברי יצה"ר מהבל ימעטו לא תאבה ולא תשמע אליו.

וזה שנאמר: 'דום לה' והתחולל לו' – דהיינו שוב להקב"ה וקוה לו בחודש אלול שיקבל תשובתך, ואל ישיאך יצה"ר שבכל ימות השנה היה מצליח דרכו עמך, שכל מה שהיה אומר לך לעשות היית עושה, וכל המזימות שהיה אומר לך לעשות היית עושה.

וזהו 'אל תתחר במצליח דרכו באיש עושה מזמות' – הוא יצה"ר שהיה מצליח בך בשאר ימות השנה, השמר לך לבל יתגרה בך עכשיו, ויאמר לך שלא תוכל לשוב, אל תשת לבו לגרוייו, כי דבריו מהבל ימעטו, רק חזק ואמץ, ואתה תשוב ושמעת בקול ה', והוא יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד.

אומר ה"קרוב עני" וכן איתא ב"שפת אמת": ל הצילך ו לתת א ויבך ל פניך ר"ת אלול. לרמז שבחודש זה הקב"ה מצוי בתוך בני ישראל. כפי שדרשו חז"ל על 'דרשו ה' בהמצאו' – ושערי תשובה פתוחים, לכן 'לא יראה בך ערות דבר והיה מחניך קדוש'.

בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: ל הצילך ו לתת א ויבך ל פניך ר"ת **אלול**: אמנם ע"ז מוסיפה התורה שצ"ל לזה תנאי – 'ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך'.

הרה"ק ה"דברי חיים" זי"ע מסיים באחד מתשובותיו שכתב בחודש אלול וז"ל: ולפלפולי בעלמא (אף בד"ת) אין הזמן גורם, כי צריך לבדוק חדרי משכיות לבב בימים נוראים הללו.

"אני לדודי ודודי לי" ר"ת אלול.

קמאי הוא שרוי בהכנה דרבה ופחד יום הדין ולכן הוא ממעט לדבר. תנסה להיכנס אליו שוב בחוה"מ סוכות ותראה איך שיקבל אותך. וסיפר רבי חי יצחק שכך הוה, הוא עלה למעונו של הרבי מבאיאן בחג הסוכות והרבי קיבל את פניו בחביבות יתירה כמאז ומתמיד. ואז ראה את דבריו הנכוחים של חותנו שבימי חודש אלול הרבי מבאיאן למעלה מהזמן והמציאות, ושרוי עמוק עמוק בעבודת הקודש של ימי הרחמים והסליחות.

ה פ ט ר ה

רני עקרה לא ילדה: (ישעיה נד א)

בספה"ק "דגל מחנה אפרים" כתב לבאר הפסוק עפ"י מה דאיתא בשם הבעש"ט הק' זי"ע: אשר באמת כל תפילה שמתפלל האדם לפני השי"ת פועלת פעולה למעלה, אמנם לא תמיד יכולים לראות הפעולה הטובה שיוצאת הימנה, כי לפעמים פועלת רק בעולמות העליונים, ולפעמים בקצה הארץ.

ואמר לפרש בזה את הכתוב בתהלים: 'כרום זלות לבני אדם', ודרשת חז"ל: אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם, ופירש רש"י ז"ל היינו תפילה, כי האמת אשר מכל תפלה נעשים דברים נוראים ברומו של עולם, אלא שבני אדם שאינם רואים זאת בעיניהם סבורים שלא נתקבלו תפילותיהם, לכן מזלזלים בענין התפילה.

וזהו שאמר הכתוב 'רני עקרה לא ילדה', רני לשון תפילה, כלומר לאדם נדמה אשר התפילה היא עקרה לא ילדה, אך האמת היא 'כי רבים בני שוממה', פירוש התפילות שהוא סבור שהם שוממים, עושים פעולות גדולות בשמים הרבה יותר ממה שיכול לראות בראייתו הגשמית.

אמרות טהורות שנאמרו ע"י צדיקים בענינים

שונים:

אחד מבאי ביתו של הרבי הרמ"מ מליובאוויטש זי"ע כיהן כרב בעיירה מסויימת. עם הגיע חג השבועות עזב הרב את קהילתו ונסע נסיעה אל הרבי לחג השבועות. כאשר נכנס ליחידות לפני החג שאלו הרבי: ומה יהיה עם הקהילה שלך בשבועות, השיב הרב כי בלאו הכי ביום הראשון של החג הכל עסוקים בלהיות ערים

מחדש אלול עד אחר סוכות, 'אם תחנה עלי מחנה וגו', אם תקום עלי מלחמה וגו', אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וכיצד יכול להיות שבתי בבית ה' כל ימי חיי, הרי צריך למינם ולמיכל וצריך ללכת לעסקיו ולשאר מקומות שונים ביום ובלילה?

אלא הכוונה כמו שאמר הרבי ר' בונם זי"ע: 'שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים' – לזכור מהש"י בכל דבר, שיהיה בכל עסקי ההרגל כמו שהולך לבית אלקים, ועי"ז יכול להגיע לחזות בנועם ה', שמי שנשמר שלא לראות מה שאינו צריך זוכה 'למלך ביופיו תחזינה עיניך' (ויק"ר סוף פ' אחרי).

בר"ה שנת תש"ה, שהה הרה"ק ה"מקור ברוך" זי"ע בעיר סערעט אליה נקבצו מעט ממגורשיה, באחד השבתות לפני ר"ה נשא את דברו בביהכ"נ כשהוא מתריע ברמה:

יהודים יקרים זכרו נא, לא מכבר עמדנו כאן בפרשת "כי תצא", גורשנו מכאן באכזריות ובבושת פנים, עתה אנו עומדים שוב בפרשת "כי תבא" – שבנו אל בתינו ונחלתינו, השמרו לכם והזהרו פן יהיה "נצבים" – שחלילה יעלה על דעתכם להתייצב כאן בגולה הדוויה, גוזרני עליכם "וילך" – ברחו מכאן! "האזינו" אם תשכילו ותשמעו בקולי "וזאת הברכה" – תבא עליכם ברכה...

סיפור הרה"ק רבי חי יצחק מראחמסטריווקא נ.י. זי"ע:

כאשר הוא הגיע לארה"ב עת נלקח אחר כבוד כחתן לבית הרה"ק מסקווירא זי"ע, באותה תקופה היה מרבה לבקר את ש"ב כ"ק האדמו"ר מבאיאן זי"ע, שהתגורר באיסט-סייד של מנהטן בניו יורק, והיה הרה"ק מבאיאן מקרבו מאד ומשתעשע עמו בתורה ובחסידות.

באחד מביקוריו נדהם לראות כי ש"ב הרבי מבאיאן ממעט לדבר עמו וכמעט אינו מתייחס אליו, העובדה הזאת הפליאה וכאבה לרבי חי יצחק הצעיר, וכשחזר לחותנו בסקווירא, השיח לבו לפניו על שהרבי מבאיאן הפעם כמעט לא דיבר איתו. נענה חותנו הרבי מסקווירא וא"ל תנח דעתך, הרבי מבאיאן לא רואה בך שום חסרון, אלא שהיות וחודש אלול היום, וכמו צדיקים

אלחנן: "הרבי שלח אותנו", הסבירו החסידים לגאון הליטאי "מה אפשר לעזור?".

עוד סיפר רבי אלחנן אודות ביקורו בוורשה: כי התקיימה אז אסיפה של אגו", בראשון ה"אמרי אמת". בתוך האסיפה הביע הרבי את רצונו לשאת דברים בפני הצירים הנכבדים הנאספים. מיד קם היו"ר וכיבדו, אך ה"אמרי אמת" לא אבה לדבר כי אם בתורה. העביר את התחושה של 'בתוך עמי אנכי יושבת'.

סיפר הגאון רבי דב ברקוביץ שליט"א מדייני הקהילה החרדית בלונדון, ששמע מפי סבו הגאון רבי יוסף אדלר זצ"ל רבה של טורדא אשר שמע את המעשה מפי בעל המעשה – רבינו בעל ה"אור שמח" זצ"ל. [פורסם בחוברת "תורת"]:

היה זה כשהיה רבי מאיר שמחה ילד כבן אחת עשרה או שתיים עשרה, וכבר היה בקי בעל פה בכל האורים ותומים שעל החושן משפט!. ומאידך גיסא מעולם לא נתן העלם הצעיר את דעתו ללמוד בדרך מסודרת את פירושו של רש"י לתורה.

אותם ימים ביקר בעירו של הנער מאיר שמחה אחד מגדולי ישראל, הוא שמע על העילוי הצעיר וביקש לראות אותו. הוא החליט כי גם ישוחח עמו בלימוד כמקובל באותה תקופה כדי לאמת את השמועות הנפלאות שהגיעו לאזניו. הוא בחן את הנער ומצא כי השמועות שסופרו אודותיו נכונות ביותר, הנער נמצא כמי שבקי בעל פה בכל סימני האורים ותומים – חיבורו החרף של הרבי ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל. אבל שמעתי – המשך הרב ופנה למאיר שמחה הצעיר – כי אתה לא יודע את פירושו של רש"י לחומש, האם זה נכון? כיצד זה יכול להיות?

הנער אישר את הדברים. "הייתי צעיר לימים" – סיפר לימים לרבה של טורדא – "וילדות נזרקה בי כדרכם של נערים, השיב הנער מאיר שמחה כי לדעתו יש חריפות בדף אחד של התומים יותר מאשר בכל פירושו של רש"י לתורה. הגדול שמע והזדעזע כולו, הוא הוכיח את הנער על דיבוריו. "בעוד שנה" – סיים הגדול את תוכחתו – "אשוב שוב לכאן אבחן אותך אז בחומש עם

בלילה ולאחר מכן אוכלים את מאכלי החלב, ולא מספיקים הרבה... שוב שאלו הרבי: ומה קורה ביום השני של שבועות, ענה הרב: כי על היום השני קיבל את רשותם של בני הקהילה, והם הרשו לו לנסוע. אך הרבי נותר בשלו: אמנם רשות מהבעלי בתים קבלת, אך עובדת אי היותך שם בעינה עומדת.

נוכח הרב לראות כי עוד מעט והרבי יפקוד עליו לנסוע בחזרה לעירו לפני החג. הוא אזר אומץ ואמר: הסברתי לבעלי בתים שלי שמזמן לזמן חייב אני לנסוע לכאן בכדי לקנות סחורה, שאם לאו לא יהיה לי מה למכור להם... לשמע התשובה חייך הרבי ואמר: אם כך יכול אתה להישאר כאן!

בספר "מכוחם" מביא ששמע שסיפר הרה"צ רבי שמואל שדרוביץקי זצ"ל, אשר בצעירותו נענה לקריאתו של הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל לשמש כמנהל ועד הישיבות בולנה:

בשוב הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל – הי"ד מוורשה, אליה נסע בשליחות קודש, בא לפני המנהיג הגדול רבי חיים עוזר זצ"ל. הגר"ע התעניין וביקש שיספר דבר מה מהרבי מגור ה"אמרי אמת". נענה רבי אלחנן וסיפר:

הרבי מגור פגש בו בוורשה ושאל למטרת בואו. רבי אלחנן סיפר דברים כהווייתם כי בא בשליחות הגר"ע להביא את דבר "ועד הישיבות". שאל הרבי "ואיך זה הולך". השיב רבי אלחנן כי לא קלה המלאכה.

ביקשו הרבי שיבוא מחר למשרדי אגו". בבואו למחרת למשרדי האגודה הבחין בתור של נגידים ושועי ארץ המחכים להיכנס אל הרבי אשר ערך אז מגבית עבור העיתון האידישאי "דאס אידישע טאגבלאט", והשתומם עד מאוד, שבכל מקום בעולם ראה איך האדמורי"ם והרבנים עומדים בתור אצל הגבירים וכאן לראשונה ראה את ההיפך הגמור. יהודים נגידים עומדים בתור כדי לתת ולשלם על פי ציווי הרבי...

השתוממותו גברה, שביציאתם מחדרו של הרבי – אחרי שתרמו פעם אחת – עברו כולם לחדרו של רבי

פירושו של רש"י, ואני מצפה כי תדע לענות יפה".

רק שנה חלפה ואותו גדול חזר לעירו של הנער הצעיר, הוא ניגש שוב אל מאיר שמחה הצעיר וביקש לבחון אותו הפעם על פירושו של רש"י לתורה, הוא בחן את מאיר שמחה אשר נמצא עתה בבקי בכל פירושו של רש"י.

עתה פתח הנער כשנימת וידיו וחרטה נשמעת מדבריו: בשנה שחלפה אמרתי כאילו חלילה יש חכמה באורים ותומים יותר מאשר בכל פירושו של רש"י על התורה, עתה חוזרני בי ואני יכול לומר כי יודע אני שיש חכמה בהערה אחת ויחידה של רש"י על התורה יותר מכל חיבורו של רבי יהונתן אייבשיץ!

סיפר הגאון הפוסק רבי יחזקאל גרובנר זצ"ל אב"ד מרכז הרבנים בדיטרויט ומחבר שו"ת "כנסת יחזקאל" ג"ח:

פעם נתגלתה אצלו מחלה קשה מאד רח"ל, והחליט לבקר את הרבי מחב"ד זי"ע ולשטוח בפניו את בעייתו הקשה. "כשמצאתי את עצמי – אמר – עומד מול הרבי בחדרו הקדוש, ביקש הרבי לראות את המסמכים הרפואיים. בינתיים ביקשתי את ברכתו הקדושה ותוך כדי עיונו של הרבי, כשלבי פועם בחזקה, "התפרצתי" ואמרתי:

אני שייך לחסידות רדומסק. ה"תפארת שלמה" זי"ע כותב בסוף פרשת תשא: "איתא בגמרא [כתובות עד]. ת"ר, הלכה אצל חכם והתירה, מקודשת. אבל רופא וריפא אותה, אינה מקודשת. [מדובר בבעל שבשעת הקידושין אמר: אני מקדש אותך בתנאי שאין עליך נדרים. או בתנאי שאת בריאה ואין לך מחלה"]. מה בין חכם לרופא? חכם עוקר הנדר מעיקרו ממילא למעשה כאילו אכן לא היו עלי הנדרים בשעת הקידושין] ורופא מרפא רק מכאן ולהבא [ממילא בשעת הקידושין היה לה את המחלה והתנאי שלו היה שהקידושין יחולו רק אם אין לה מחלה]. עיין שם בתוספות שהקשו לפירושו של רש"י.

וכותב ה"תפארת שלמה": "נראה לי לבאר על פי רמז, כפי המבואר בזוהר חדש על פסוק 'רפאני ה' וארפא', שכל הרפואות שבעולם, בידי הקב"ה הן, אך יש מהן שנמסרו לידי שליח ויש מהן שלא נמסרו, אלא הן ביד הקב"ה, ואלו שעל ידי שליח, לפעמים חוזרות המחלות, אבל של הקב"ה, מרפא ואינן חוזרות. וזו כוונת הגמרא "אצל רופא וריפא אותה, אינה מקודשת", כי עדיין אינה בטוחה בבריאותה, פן תשוב מחלתה. אבל כשהלכה אצל חכם והתיר לה מן השמים על ידי השם יתברך, הוא עוקר הדבר, החולי, מעיקרו בתיקון העליון, וממתיק הדינים, ולכן מקודשת, כי לא ישוב עוד לעולם".

כשסיימתי אמרתי: מבקש אני את ברכתו הקדושה של הרבי שהוא גם רופא וגם חכם...

אך סיימתי את דברי, והרבי הרים את עיניו הקדושות מהמסמכים הרפואיים, הסיר את משקפיו, הושיט את ידו הקדושה לעברי וברך: עס זאל זיין "רפאני ה' וארפא" טוט נישט די אפריישען! [אל תעשו את הניתוח]. הגר"י זצ"ל נפטר בשיבה טובה ונקבר בהר הזיתים בירושלים ת"ו.

בשם הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל רבה של ירושלים עיה"ק:

הנה בכל בהמה שיש סירכות וכדומה, מחפשים כל מיני קולות עפ"י ההלכה שיהא כשר, כ"ש שלא יהיה דבר קל בעינינו לפסול בן אדם, שבדאי צריך לחפש דרכים בכדי להכשירו וללמד עליו זכות ולא להוציא לעז.

פעם הזדמן הגאון רבי עקיבא אייגר זצ"ל לעיירה שהיה גר שם יהודי אחד מקרוביו. רצה רעק"א ללכת לבקרו, אך בני המקום שהכירו את האיש כאדם פשוט, לא היתה דעתם נוחה שהגאון הדור יבוא לבקרו, בטענה שאינה לפי כבודו. אמר להם רעק"א: פעמיים מזהירה התורה 'לא תוכל להתעלם', אך יש הבדל ביניהם,

אתם בדרכם אל הרבי. הרי כבר היו כה קרובים לשם, וללא הועיל הוא היה נחוש בדעתו וכך הסתובב ועזב אותם. בבית הוריו התנגדו מאד לנסיעתו והניאו אותו מתוכניתו, הוא היה הילד המבוגר בבית.

והוא באחת. איך שהוא השיג את האמצעים וכך הפליג ארצה, למרות הכל. המכתבים הראשונים מן הבית היו מלאים תוכחה חריפה על שעזב אותם. ברם, משפרצה המלחמה תוך כדי זמן קצר, השתנו המכתבים לסגנון קורע לב: "אולי תישאר אתה, היחיד ממשפחתינו..."

הוא התיישב בתל אביב, וניסה להתבסס שם. אחרי שנים מספר, נזכר שפעם היה בדרך לעיירה גור ולא הגיע לשם. היות ושמע שהרבי ניצל ומתגורר כעת בירושלים עיה"ק, החליט הפעם לנסוע אל הרבי. כשהגיע אחרי טילטולים, אל הקודש פנימה וראה את פני הרבי, התעלף על המקום... זה היה הזקן איש הצורה, שחזה בחלום ההוא בין להבות פולין, על אם הדרך... אשרי מי שראה פניו בחלום. וזה הציל את חייו, של מי שהיה בדרכו אליו.

בתקופה שהנהיג הרה"ק ה"קדושת ציון" מבאבוב זי"ע – הי"ד את עדתו, גברה האנטישמיות באירופה בצורה נוראה והיהודים סבלו מאד. פעם אחת הגיע חסיד וסיפר שיש לו בימים הבאים משפט, וכנראה יפסקו לו מאסר לשלוש שנים, כך צופה העורך דין. ומה ה"סיבה" [בעצם, האמתלא]? וכך סיפר האיש האומלל:

שוטרים באו לבדוק בפנקסי, וטענו שלא שילמתי מיסים. הם באו לגבות ממני את הכסף ולעקל חפצים בביתי. טענתי שעוד לא הגיע התאריך המיועד לפרעון חובותי, אבל מאום לא עזר לי, הם התחילו לרשום מה שיש לי בבית על מנת לעקל את חפצי. אחד השוטרים ציווה עלי להראות מה נמצא בפינת החדר. ניסיתי להתחמק. עמדה שם מכונת תפירה שהייתה מכוסה במפית, עליה רקום נשר לבן – הסמל של מדינת פולין. אך השוטרים לא הירפו ממני ופקדו: תראה מה יש לך שם! ניגשתי למכונת התפירה, ואז נפלה המפה, והכי גרוע, שבלי כוונה גם דרכתי עליה. "בוגד?!!" הם צרחו

במצות השבת אבידה דרשו חז"ל 'פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן ואינו לפי כבודו', אבל לגבי 'ומבשרך אל תתעלם' – שם לא מצינו בחז"ל פטור מזה. מכאן, שאין הבדל בין אם הוא לפי כבודך ובין אם הוא אינו לפי כבודך...

הרה"ק ה"בן איש חי" זי"ע [יו"ד י"ג אלול – תרס"ט] סיפר על אותו יהודי שהגיע לבית הכנסת בערב יום כיפור לקבל 'מלקות' מיד השמש, כנהוג. כשסיים השמש מלאכתו, והמתין לקבל כמה פרוטות בשכר עמלו, כמקובל, התחכם אותו אדם ואמר לו הלא תדע את אשר אמרו חז"ל [כתובות לב:]: ש'אין אדם לוקה ומשלם'...

השיב האיש בשנינות: כלום אמרת תחנון בזמן המלקות, ענה האיש: בודאי! ממשיך הגבאי ושואל: שמא תואיל לחזור על דבריך מה אמרת שם, עמד האיש ואמר: 'אבל אנחנו ואבותינו חטאנו', גער בו השמש, הרי נמצאת כבר מוציא שם רע על אבותיך, כלום אינך יודע שבמוציא שם רע קי"ל [מכות ד:]: שלוקה ומשלם...

סיפורי השבוע

מספר הרה"ח ר' משה יעקב קנר שליט"א – ששמע מנכד בעל המעשה:

סבו היה חסיד ראדזמין מהבית, אלא שחבריו בשטיבל של חסידי גור, השפיעו עליו שיבוא עמיהם אל ה"אמרי אמת". הם הלכו רגלי, כשהגיעו לעיירה לא רחוק מן היעד, התעייף הבחור מאד, הוא ישב על אבן ונרדם. חלום מזעזע כבש אותו. כולו. הוא ראה את ארץ פולין בוערת כאש, אז פנה אליו איש זקן ובעל צורה בפקודה נמרצת: "תעזוב את פולין מיד וסע לארץ ישראל!" הבחור התעורר בתדהמה רבה, החלום פעל עליו בכל התוקף והלביש אותו רצון בוער...

הוא החליט תיכף ומיד לחזור אל עיר מולדתו ולסדר את נסיעתו לארץ הקודש. חבריו התחננו אליו שימשיך

בכביש המהיר 95 בשעה 2 לפנות בוקר, יחד עם ידידי ר' נחום דינר. ביקרנו תורם, והפגישה התארכה מעבר למצופה.

ביציאה, הזכיר לי ר' נחום כי לא הרחק מכאן, בצפון מיאמי ביץ', יש בית כנסת ע"ש הרבי מריבניץ זי"ע. וביקשתי ממנו שיעצור שם וינסה לראות עם המקוה פתוח, כדי להיקדש ולהיטהר לקראת שבת מלכתא.

אפילו מקוה בביהכ"נ ע"ש הרבי מריבניץ אינו פתוח לאורך כל שעות הלילה, טען ר' נחום בפניי. קשה למצוא מקוה פתוח בשעה כה מאוחרת אפילו בבורו פארק, לא כ"ש בצפון מיאמי ביץ'. אבל מה לא עושים בשביל תוספת טהרה?!

הפתעה נעימה ציפתה לנו בבואנו למקום. האורות בביהכ"נ היו דלוקים. ר' נחום ירד לבדוק וגילה שאדם מנקה את המקוה. הוא ביקש ממנו אישור שאוכל להיכנס, אך הלה סירב בתחילה ור' נחום יצא לעדכני. לפתע יצא האיש וראה אותי יושב ברבב, הוא רץ אלי וביקש את סליחתי, ופתח את הדלת לרווחה.

רגע לפני כניסתי, ביקש לספר לי את הסיפור הבא:

"אבי היה הגבאי של הרבי מריבניץ ברוסיה" סיפר האיש, "הורי היו חשוכי ילדים, והם היו הולכים להתברך מפי הרבי על בסיס קבוע. בכל פעם מחדש הרבי הרגיע אותם ובירכם שיהיה להם "ילד".

שלושים שנה חלפו והוריי לא נעשו צעירים יותר. יום אחד אבי נכנס אל הרבי לבקש ברכה. הוא אמר לרבי שהוא לא יעזוב את המקום עד שיבטיח לו שהוא יהיה אבא.

הרבי נתן את ההבטחה המבוקשת, וההורים שמחו וחיכו לבשורה המשמחת שהגיעה בסופו של דבר, אך אליה וקוץ בה – הרופאים בנבואות קודרות.

ההורים לא היו רגועים, והרבי כל העת הבטיח בקדשו: הילד יהיה בריא ושלם, חרף הפחדות הרופאים הרבי לא נכנע, ועמד על דבריו, ברוע ובאמונה.

התינוק אכן נולד ללא רוח חיים. זה היה רגע של משבר

עלי, "אתה מזלזל בממשלת פולין, ירום הודה! דרכת בבזיון על הנשר!". התחננתי אליהם, "הרי ראיתם שהכל היה בלי שום כוונה רעה. לא הלכתי לרמוס את הסמל, רק בשגגה לא הצלחתי, לא שמתי לב ונתקלתי במפה, וכך יצא שדרכתי על הנשר". אבל השוטרים אטומי הלב האלה לא שעו לדברי ואני מוזמן למשפט! "האם כך היה קורה לך גם עם ספר תורה?" הם שאלו, מה יהיה? האם יכלאו אותי?!" שמע הרבי והבטיח לו שבעזרת ה' לא יאונה לו כל רע".

אחרי שיצא מהחדר, קרא לו הרבי שישבו. "עלה בראשי רעיון", א"ל הרבי. "קח עמך קופסת גפרורים שיש בה רק גפרור אחד. כשראש השופטים ירצה להדליק את הסיגריה, תגיש לו את הקופסא, הוא ידליק את הסיגריה עם הגפרור האחרון, וקופסת הגפרורים תישאר ריקה. השופט בוודאי ישליך את הקופסה לפח, ואז תעמיד פנים שאתה מאד מזועזע ותאמר: "אוי ואבוי! והרי נשר מצוייר על הקופסא! אוי לזלזול בממשלת פולין, ירום הודה!" ואז יראו שאתה דווקא מאד נאמן לממשלה ויבטלו את התביעה נגדך". היהודי שמע בקול הרבי, ולקח עמו למשפט קופסת גפרורים שעליה מצוייר הסמל של הנשר, ובה גפרור אחד. ובדיוק כך היה.

ראש השופטים ביקש להדליק את הסיגריה, וההמשך, אנחנו יודעים מראש. השופט הדליק ואת הקופסה זרק, כמובן, לפח... וכי מה יש לעשות עם קופסה ריקה? באותו רגע קם עורך הדין של היהודי ואמר: "ברגע זה קרה מקרה חמור בבית המשפט! את הנשר השליכו לפח! ומי? ראש השופטים!" מחיאות כפיים וצחוק קולני הייתה התגובה. היהודי ניצח! האפיזודה הייתה התשובה כמו שהשופט לא התכוון למרוד במלכות, בוודאי אין לבוא בטענה ליהודי שהמפה נפלה לו בלי כוונה, והוא יצא זכאי בדינו.

מספר הגאון רבי יצחק דוד גרוסמן שליט"א רבה של מגדל העמק וראש מוסדות "תורה אור":

באחד ממסעיי סביב העולם, ביקרתי בפלורידה. זה היה ביום חמישי בלילה, נסעתי חזרה מפלאם ביץ'

הכיצד יסודר נער פליט בעל מום זה, שאין לו בעולמו כל קרוב וגואל, ואף לא קשר עם הסובבים אותו? אחד ממארגני העלייה שעקב רבות אחר הנער המסכן, החליט לדובב אותו. עיני הנער שהיו כה פקחות ומאירות ולא תאמו לנער אילם נטול דיבור, הם שהכניסו הרהור ומחשבה בלבו של איש העלייה, שמא כפה הנער על עצמו אלימות מעושה, מחמת פחד ומורא שלא חסרו בימי השואה, ואולי יש תקוה להשיב לו את כח הדיבור.

נטל איש העלייה את הנער לטיולים ברחבי הארץ, והיה משיח עמו על דא ועל הא, מראה לו נופים שובי עין ונוהג עמו בידידות ורעות, אך הכל ללא הועיל, הנער מקשיב, מתרשם ואף מראה סימני עליזות, אך אף הגה לא יוצא מפיו החתום על מסגר ובריח.

נסעו שני המטיילים ברכבת והגיעו לשערי ירושלים, עיר הקודש והמקדש. הרי יהודה העוטרים את העיר נראו באופק, ואיש העלייה מראה לנער את ירושלים אשר הרים סביב לה, מנסה לעניין אותו. ואם כי התייאש להביא מזור לנער, אך ידידות אילמת נקשרה בין השניים, וההימצאות בקרבתו הסבה לו קורת רוח. כנסת הרכבת לגבולה של ירושלים, והמלווה אומר: הגענו לירושלים, משוש כל הארץ.

הרבי מגור עודנו חי בה?! – נשמעה השאלה רווית הכיסופין וחרדה – העודנו חי?

היו אלה מילים ראשונות שיצאו מפיו הנער, פליט המלחמה שלא הוציא כל הגה מפיו זה שנים. מאותה עת שהוכנס לבית נוצרי מיטיבו ומצילו, נדם קולו. הילד שהגיע מבית חסידי, ואשר זכה עוד לגעת בידי דלתו של הרבי ה"אמרי אמת" ז"ע, חשש לוויכוחים על נושאי דת וכפיה לנצרות, והתחזה כאילם. כה הורגל לזה משך שנים, עד שהפך שלא מרצונו לאילם של ממש.

רק כיסופיו לחזות שוב בזיו דיוקנו של הרבי מגור, וחפצו העז לידע אם עודנו חי, הם שגרמו לו את הזעזוע הגדול בשערי ירושלים והחזירו לו את כח הדיבור...

העוד אבי חי?!

זכותם תגן עלינו

עמוק להורי, שחיכו כה הרבה לרגע זה, והנה שוד ושבר. אבא עזב מיד את בית החולים ורץ כל עוד נשמתו בו לביתו של הרבי. הרבנית פתחה ואמרה שהרבי אינו בבית.

"היכן הוא?" שאל האב. "דער רב'ה איז אין וואסער", הרבי נמצא במקוה. זו היתה התנהגות אופיינית לרבי הקדוש מריבניץ, שטבל במקוה פעמים רבות כל יום.

אבא רץ חזרה לביה"ח, שם מצא את התינוק מכוסה בסדין לבן. הרופא היה עסוק בהכנת תעודת הפטירה, אבא כמעט יצא מדעתו מדאגה ולחץ, כשרופאה נוספת נכנסה פתאום לחדר בחלוק לבן עם סטטוסקופ סביב צווארה".

"מה קרה?", שאלה הרופאה שנכנסה לחדר הילדים. "נולד תינוק ללא רוח חיים", אמרו לה ביבושת. "ואיפה התינוק?", ביררה. הנוכחים הצביעו על הדמות הקטנה המסתתרת מתחת לסדין.

הרופאה – על דעת עצמה – הרימה את הסדין ושפכה בקבוק מים קרים על התינוק – שהחל לבכות מיד.

"אני הוא התינוק", דמע היהודי בספרו את הסיפור. "הרי אני עומד לפניכם בריא ושלם. הטבילה של הרבי עמדה לי לחיים".

הרה"ח ר' אברהם ברסלר ז"ל מביא ברשימותיו, את סיפורו של אחד מהניצולים מהשואה האיומה, נער צעיר שכל מוראות השואה נחקקו בעצמותיו ובגופו הכחוש והמיוסר, הנער זכה בניסי ניסים להינצל מצפורני החיה הנאצית ימ"ש, כשהוא מוסתר בבית נכרים. בסיום המלחמה נאסף יחד עם עוד צעירים וזכה לאושרו לעלות ולדרוך על אדמת הקודש, אדמת ארץ ישראל.

בהיות חזות ופניו והתנהגותו כשל צעיר דתי, שולב בקבוצה של נערים דתיים, כדי לסדרם בישיבות ומוסדות תורניים. דבר אחד עמד לו לרועץ: הנער היה אילם, לא הוציא מפיו כל הגה, ועל כל השאלות ששאלוהו היה מנענע בראשו: הן או לאו ותו לא מידי.

ידידי חביבי

בה"י אנו נמצאים עמוק בתוך חודש הרחמים
 בקהילות הספרדים כבר מבקשים סליחות
 ותחנונים
 וכבר שמענו מצדיקים שחבל שאין אנו
 מצטרפים
 ה' יעזור שנזכה לראות ישועות וחסדים
 ונגאל במהרה בתשועת עולמים
 ואנחנו עדיין בגולה בשמחת הצאצאים
 ומתכוננים לשוב לארה"ק בימים הבאים

ידידכם אוהבכם

לעילוי נשמת

ידידינו היקר מבעלי דפוס "ישורון"
 מזכה הרבים בהדפסת החוברות
 ללא תשלום מדי שבת בשבתו
 הר"ר יעקב עקיבא ריטר ז"ל
 נלב"ע ערב ראש השנה תשפ"ב
 ת.נ.צ.ב.ה.